

Ultieme participatie: Een voucherprogramma als alternatief op traditionele regionale stimuleringsprogramma's?

Een verkenning naar het ontwerp van een voucherprogramma gericht op het
verbeteren van de kwaliteit van leven in Noordoost-Groningen

Timo Kip
2019

rijksuniversiteit
groningen

faculteit ruimtelijke
wetenschappen

Titel: Ultieme participatie: Een voucherprogramma als alternatief op traditionele regionale stimuleringsprogramma's?

Ondertitel: Een verkenning naar het ontwerp van een voucherprogramma gericht op het verbeteren van de kwaliteit van leven in Noordoost-Groningen

Datum: 21 juni 2019

Naam: Timo Kip

Studentnummer: S2702525

Document: Masterthesis

Opleiding: MSc. Economic Geography
Track: Regional competitiveness and trade

Onderwijsinstelling: Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Afdeling Economische Geografie

Begeleider: dr. A.J.E. Edzes

1^e beoordelaar: dr. A.J.E. Edzes

2^e beoordelaar: dr. S. Koster

Deze Masterthesis is uitgevoerd in samenwerking met Royal Haskoning DHV Groningen onder begeleiding van K. Elias.

**rijksuniversiteit
groningen**

faculteit ruimtelijke
wetenschappen

Abstract

Dit onderzoek verkent op een kwalitatieve manier de mogelijkheden en uitdagingen van een voucherprogramma gericht op het verbeteren van de kwaliteit van leven in de aardbevingsregio van de provincie Groningen. Door het verkennen van de meningen van verschillende stakeholders rondom het ontwerp van een voucherprogramma is onderzocht wat de mogelijkheden van zo'n programma zijn als compleet of gedeeltelijk alternatief voor regionale stimuleringsprogramma's. Interviews zijn afgenomen met beleidsmakers, bestuurders en bewoners over de onderwerpen keuzevrijheid, distributie en uitgaves. Hierin is geïdentificeerd wat per onderwerp mogelijke kansen en knelpunten voor een voucherprogramma zijn. Uit dit onderzoek blijkt dat keuzevrijheid een positief effect heeft op de tevredenheid van inwoners in het gebied. Echter komt het introduceren van een voucherprogramma niet ten goede aan het overheidsvertrouwen. Met betrekking tot keuzes in distributie zijn de meningen verdeeld over de doelgroep, de waarde en het uitkeringsniveau (individueel of collectief). De meeste consensus is er voor de keuzes in doelgroep, gevolgd door de waarde en ten slotte het uitkeringsniveau. Het onderzoek identificeert per onderwerp het grootste knelpunt met betrekking tot consensus. Tot slot is er bij de uitgaves gekeken naar geschikte mogelijkheden voor de voucher. Binnen duurzaamheid, leefbaarheid en bereikbaarheid zijn er verschillende uitgaves naar voren gekomen die volgens de respondenten geschikt zijn voor vouchergebruik. Duurzaamheid, leefbaarheid en bereikbaarheid maken samen de kwaliteit van leven. Door middel van deze conclusies op de gebieden keuzevrijheid, distributie en uitgaves is er een gedeeltelijke verkenning naar de mogelijkheden en uitdagingen van een voucherprogramma gericht op de kwaliteit van leven uitgevoerd in de regio Noordoost-Groningen. Echter kan er niet gesteld worden of een voucherprogramma als alternatief kan dienen op regionale stimuleringsprogramma's. Hier is meer onderzoek voor nodig.

Steekwoorden: voucherprogramma, kwaliteit van leven, participatie, compensatie, regionale stimulering, regionale ontwikkeling, Noordoost-Groningen.

Inhoudsopgave

Abstract	2
Inhoudsopgave	3
Lijst met tabellen en figuren	6
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding.....	7
1.2 Case: Noordoost-Groningen.....	8
1.3 Kwaliteit van leven	10
1.4 Vraagstelling onderzoek	10
1.5 Structuur van het onderzoek.....	10
2. Theoretisch kader	11
2.1 Introductie vouchers	11
2.1.1 Strategieën voor het ontwerp	11
2.2 Keuzevrijheid	12
2.2.1 Doelen van keuzevrijheid: theorie	12
2.2.2 Doelen van keuzevrijheid: empirisch onderzoek	13
2.2.3 Effect op kloof burger en bestuur	14
2.2.4 Restricties op keuzevrijheid en vertrouwen.....	14
2.2.5 Probleem keuzevrijheid bewoners.....	14
2.2.6 Substitutie	15
2.2.6 Conclusie	16
2.3 Distributie	16
2.3.1 Doelgroep	16
2.3.2 Waarde	17
2.3.3 Individueel of collectief	17
2.3.4 Conclusie	19
2.4 Uitgaves van de voucher: Kwaliteit van leven.....	20
2.4.1 Positionering kwaliteit van leven	20
2.4.2 Constructie: overlap van drie domeinen.....	20
2.4.3 Constructie: specifieke indicatoren.....	21
2.4.4 Van domein naar uitgaven	22
2.4.5 Conclusie	24
2.5 Conclusie theoretisch kader	25
3. Methodologie	26

3.1 Onderzoek ontwerp.....	26
3.1.1 Selectie van de casestudie.....	26
3.2 Data verzamel methode	27
3.3 Ethische overwegingen	28
3.4 Data analyse methode.....	28
4. Resultaten Interviews	30
4.1 Keuzevrijheid	30
4.1.1 Hoeveelheid restrictie op keuzevrijheid.....	30
4.1.2 Effect op tevredenheid.....	31
4.1.3 Effect op overheidsvertrouwen.....	32
4.1.4 Effect op efficiëntie	32
4.1.5 Vertrouwen in burger.....	33
4.1.6 Substitutie-effect.....	33
4.2 Distributie	34
4.2.1 Doelgroep	34
4.2.2 Waarde	34
4.2.3 Individueel en collectief	35
4.3 Uitgaven	37
4.3.1 Duurzaamheid	37
4.3.2 Leefbaarheid.....	38
4.3.3 Bereikbaarheid	39
5. Discussie.....	41
5.1 Onderzoeksvraag: Keuzevrijheid	41
5.1.1 Factoren.....	41
5.1.2 Effecten	42
5.1.3 Conclusie	43
5.2 Onderzoeksvraag: Distributie.....	44
5.2.1 Doelgroep	44
5.2.2 Waarde	44
5.2.3 Individueel en collectief	45
5.2.4 Conclusie	46
5.3 Onderzoeksvraag: Uitgaves.....	46
5.3.1 Duurzaamheid	46
5.3.2 Leefbaarheid.....	47

5.3.3 Bereikbaarheid	47
5.3.4 Conclusie	48
6. Conclusie	49
6.1 Conclusie algemeen.....	49
6.2 Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek	50
6.3 Reflectie.....	50
7. Bibliografie	52
8. Bijlages	59
Bijlage 1: Interview toestemmingsformulier.....	59
Bijlage 2: Interview topic guide: Beleidsmakers en Bestuurders	60
Bijlage 3: Interview topic guide: Inwoners	61
Bijlage 4: Coderen	62
Bijlage 5: Nationaal Programma Groningen.....	63

Lijst met tabellen en figuren

Lijst met tabellen:

Tabel 1:	Opsplitsing uitgaves in duurzaamheid	pp. 22
Tabel 2:	Opsplitsing uitgaves in bereikbaarheid	pp. 23
Tabel 3:	Opsplitsing uitgaves in leefbaarheid	pp. 24
Tabel 4:	Lijst met respondenten en kenmerken	pp. 28
Tabel 5:	Rol van factor m.b.t. de hoeveelheid keuzevrijheid	pp. 42
Tabel 6:	Rol van effect m.b.t. de hoeveelheid keuzevrijheid	pp. 43
Tabel 7:	Hoeveelheid consensus in keuzes rondom distributie	pp. 46
Tabel 8:	Geschiktheid voor vouchergebruik binnen duurzaamheid	pp. 46
Tabel 9:	Geschiktheid voor vouchergebruik binnen leefbaarheid	pp. 47
Tabel 10:	Geschiktheid voor vouchergebruik binnen bereikbaarheid	pp. 48

Lijst met figuren:

Figuur 1:	Relatie tussen hoofdredenen	pp. 9
Figuur 2:	De bouwstenen van een voucherprogramma	pp. 12
Figuur 3:	Factoren en effecten van hoeveelheid keuzevrijheid	pp. 16
Figuur 4:	Opsplitsing van de bouwsteen distributie	pp. 19
Figuur 5:	Interactie van de domeinen van kwaliteit van leven	pp. 21
Figuur 6:	Schematische weergave opsplitsing uitgaves binnen kwaliteit van leven	pp. 25

1. Inleiding

Dit onderzoek verkent de mogelijkheden van een voucherprogramma gericht op het verbeteren van de kwaliteit van leven. Door middel van het verkennen van het ontwerp van een voucherprogramma is onderzocht wat de mogelijkheden van zo'n programma zijn als compleet of gedeeltelijk alternatief voor regionale stimuleringsprogramma's. In het specifiek een voucherprogramma gericht op de verbetering van de kwaliteit van leven. In de inleiding wordt eerst de aanleiding voor dit onderzoek besproken. Hierna wordt kort de casus die lijdend is in dit onderzoek geïntroduceerd. Vervolgens wordt de vraagstelling die centraal staat in dit onderzoek vastgesteld. Ten slotte wordt kort besproken welke methode gebruikt is voor het beantwoorden van de deelvragen en hoe het onderzoek is gestructureerd.

1.1 Aanleiding

Traditionele regionale stimuleringsprogramma's worden gekenmerkt door centrale programma's die een lange doorlooptijd hebben in de financiering en uitvoering (Landabaso, 2002). Uit het verleden is gebleken dat aan deze traditionele regionale stimuleringsprogramma's enkele gevaren kleven. Ten eerste zijn regionale ontwikkelingsplannen niet altijd effectief in het behalen van vooraf gestelde doelen (Gunton, 2003; Kaufman, 1991). Ten tweede blijkt dat deze regionale programma's, gefinancierd door bijvoorbeeld de Europese Unie, veel last hebben van een grote hoeveelheid administratieve kosten die zorgen voor een minder efficiënte besteding van het totale project (VNG, 2017). Administratieve kosten zijn een significant deel van de totale kosten en moeten daardoor goed in balans zijn (Davies & Polvelari, 2011). Zo kan "rent seeking" door partijen die in opdracht van de overheid werken deze balans verstoren (Steuerle, 2000). Daarnaast zijn overheidsorganisaties zelf niet altijd in staat administratieve kosten laag te houden (McCann et al., 2005).

Een alternatieve vormgeving van regionale programma's kan via een voucherprogramma. Met een voucherprogramma wordt bedoeld op een uitkering die mensen binnen bepaalde restricties vrij mogen besteden (Steuerle, 2000). Vouchers zijn in het verleden gebruikt om burgerparticipatie te bevorderen (Hulst et al., 2009). Steeds vaker worden burgers betrokken bij beleidsvorming. Het participeren van burgers in overheidsprojecten is een trend die sinds de jaren 70 steeds meer toeneemt. Oud-premier Wim Kok sprak in 1991 van een zogeheten derde weg, een participatiesamenleving als alternatief voor de moeilijk houdbare verzorgingsstaat (Hurenkamp, 2013). Dit wordt ondersteund door het inzicht dat de staat niet alle complexe maatschappelijke problemen op kan lossen. Hierdoor moeten nieuwe manieren van besturen gevonden worden (Koppenjan en Klijn, 2004). Van der Wijdeven en Hendriks (2010) gaan verder in op de mogelijkheden van burgerparticipatie. Zij beschrijven de mogelijkheid om meer richting een doe-democratie te gaan. Waar tot dusver de burger vaak alleen de mogelijkheid had om te stemmen of advies te geven binnen overheidsbeslissingen, is de doe-democratie een samenleving waarin de burger zelf geacht wordt bepaalde taken uit te voeren die hij of zij belangrijk vindt. Deze doe-democratie kan vergeleken worden met de zelfredzame burgerparticipatietrend. Volgens Douma et al. (2017) is zelfredzame burgerparticipatie de meest recente trend in de Nederlandse burgerparticipatie. Deze vorm van participatie legt de nadruk op het verbeteren van de leefbaarheid door eigen actie van de burgers (Kilic, 2008). Leefbaarheid is een onderdeel van de kwaliteit van leven (Shafer, Lee & Turner, 2000). Volgens van der Wijdeven, de Graaf en Hendriks (2013) is deze zelfredzame burgerparticipatie een belangrijker aandachtspunt voor gemeentes dan beleidsbeïnvloedende participatie, die de focus legt op de deelneming van burgers in het tot stand komen van beleid via politieke structuren (Jager-Vreugdenhill, 2011; Edelenbos et al., 2006).

Echter blijft de term zelfredzame burgerparticipatie niet gereserveerd voor individuele participatie door de burger. In Nederland zijn er veel zogenoemde burgerinitiatieven: burgers die in groepsverband een initiatief starten. Oude Vrielink en Verhoeven (2011) geven aan dat deze initiatieven niet zozeer nieuw zijn, maar dat de aandacht van beleidsmakers voor deze initiatieven recent wel sterk is toegenomen. De overheid wil zich graag opstellen als facilitator van deze initiatieven om zich in het publieke domein van sommige taken terug te kunnen trekken (Oude Vrielink & Verhoeven, 2011). De verwachting is dat burgerinitiatieven kunnen fungeren als goedkoper alternatief in vergelijking met overheidsprogramma's (Bakker et al. 2012). Vouchers kunnen dus, door de trends rondom burgerparticipatie, een mogelijk alternatief bieden op traditionele regionale stimuleringsprogramma's.

Behalve bij burgerparticipatieprojecten zijn vouchers ook als instrument gebruikt in verschillende publieke diensten zoals de gezondheidszorg en educatie (Perri, 2003). De rol van de overheid als facilitator en de burger als "doener" kan bijdragen aan een efficiëntere besteding van regionaal stimuleringsgeld. Volgens Steuerle (2000) komen vouchers in aanmerking als oplossing wanneer het huidige systeem voor het verdelen van publiek geld niet optimaal is. Wegens het minimaliseren van administratiekosten en projectkosten van de overheid kan een voucherprogramma mogelijk efficiënter zijn dan een centraal georganiseerd stimuleringsprogramma (Steuerle, 2000). Hierdoor kan er meer geld bij de burgers terecht komen. Daarnaast heeft onderzoek naar het gebruik van vouchers voor publieke diensten uitgewezen dat het gebruik kan leiden tot een betere uitkomst, toename in acceptatie, een verhoogde tevredenheid en een verhoogd gebruikersgemak bij burgers (Klein & Millar, 1995; Perri, 2003).

Een voucherprogramma heeft echter ook nadelen. Zo zijn in het verleden bij andere soorten voucherprogramma's problemen ontstaan op het gebied van substitutie, ongelijkheid en kostbewustzijn (Steuerle, 2000; Bradford & Shaviro 2000). Deze problemen worden later verder besproken.

1.2 Case: Noordoost-Groningen

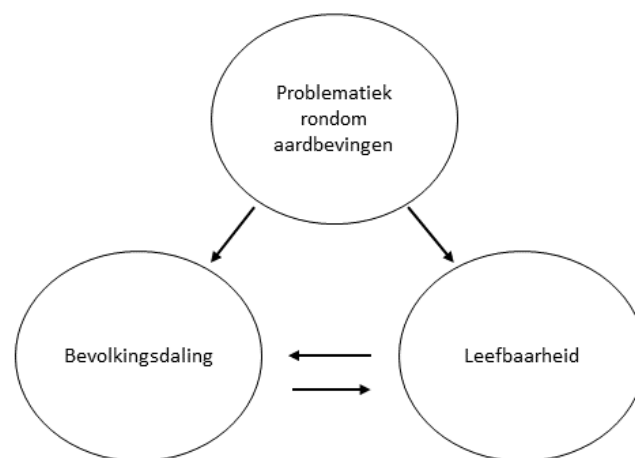
De regio Noordoost-Groningen dient als casestudie in dit onderzoek. In de zomer van 2018 werd bekend dat de Rijksoverheid gaat investeren in de provincie Groningen. Ze stelt, samen met de NAM, 1,15 miljard beschikbaar als compensatie voor de gaswinning om de economie en leefbaarheid in de provincie te verbeteren (Ministerie van Economische zaken en Klimaat, 2018). Het programma heeft een perspectief tot 2040 en is gericht op het "toekomstbestendig" maken van de provincie Groningen (Ministerie van Economische zaken en Klimaat, 2018).

Er zijn drie hoofdredenen voor het starten van het Nationaal Programma Groningen. Ten eerste het compenseren van de bewoners voor de jarenlange gaswinning in de regio. Volgens het CBS (2018) is het vertrouwen in de overheid het laagst van Nederland in het gebied Oost-Groningen. Door de tijd heen neemt het vertrouwen in de Rijksoverheid en verantwoordelijke instanties verder af (Postmes et al., 2018). De langdurige strijd tegen de gaswinning en daarbij horende financiële afwikkeling van schade en versterking lijken hiervoor een belangrijke oorzaak te zijn. Het verschil in vertrouwen in de Rijksoverheid tussen bewoners met meervoudige schade en enkelvoudige of geen schade is namelijk groot (Stroebe et al., 2018). Ook is ondanks verschillende maatregelen van het Rijk het vertrouwen in de Rijksoverheid niet gestegen (Stroebe et al., 2018).

Ten tweede geeft ongeveer 20% van de Groningers aan dat hun leefbaarheid de afgelopen tijd achteruit is gegaan (Sociaal Planbureau Groningen, 2018).

Ten derde kampt het noordelijk en oostelijk deel van de provincie al jaren met vraagstukken die verband houden met bevolkingsdaling (CBS, 2017a). In sommige gemeenten is sprake geweest van daling van de bevolking, in andere gaat het om een afname in beroepsbevolking. Deze twee trends worden vooral veroorzaakt door ontgroening en vergrijzing van de bevolking. Dit is duidelijk te zien aan een negatieve bevolkingsaanwas en ruimtelijke uitsortering (jongeren die vertrekken naar de stad) in veel regio's in de provincie Groningen (CBS, 2017b). De krimp leidt tot lastig te verkopen en verhuren huizen vanwege het gebrek aan vraag (De Jong & Daalhuizen, 2016). In meer perifere regio's zijn er ook problemen met winkelleegstand (Buitelaar et al., 2011).

De drie beschreven hoofdredenen voor de start van het Nationaal Programma Groningen staan niet los van elkaar. Groningers in het aardbevingsgebied zijn minder tevreden met hun woonomgeving dan Groningers buiten het aardbevingsgebied. Tussen 2012 en 2015 is de tevredenheid met de woonomgeving in het aardbevingsgebied harder gedaald dan in de rest van Nederland en de provincie Groningen (CBS, 2012; Hoekstra, 2016). De aardbevingsproblematiek heeft dus duidelijk een effect op de leefbaarheid in de provincie. Daarnaast hebben de negatieve gevolgen van krimp, zoals het sluiten van voorzieningen, ook een negatief effect op de leefbaarheid in de regio (PBL, 2013). Ten slotte kan een verslechtering van relatieve leefbaarheid leiden tot een verergering van de krimp wegens migratie (Tiebaut, 1954; Roback, 1982; Gottlieb & Glaeser, 2006). Deze relatie tussen de drie factoren is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1: Relatie tussen hoofdredenen. Bron: eigen werk

Vanwege de specifieke problemen met de afwikkeling van aardbevings schade en versterking is de roep om het geld van het Nationaal Programma Groningen bij de inwoners terecht te laten komen groot. Zo hebben de gemeenteraden van twee gemeentes in het gebied uitgesproken dat er meer aandacht voor de burgers in het Nationaal Programma moet zijn (Dagblad van het Noorden, 2019a; RTV Noord, 2019). Daarnaast heeft ook een aantal fracties van de Provinciale Staten aangegeven dat het geld vooral bij de burger terecht moet komen (Dagblad van het Noorden, 2019b).

1.3 Kwaliteit van leven

Op basis van het startdocument van het Nationaal Programma Groningen (2018) wordt duidelijk dat het programma als doel heeft de duurzaamheid, bereikbaarheid en leefbaarheid in Noordoost-Groningen te verbeteren. De kwaliteit van leven is opgebouwd uit deze drie termen (Shafer et al., 2000). Hierdoor heeft het programma als doel om de kwaliteit van leven te verbeteren. Het onderzoek naar de mogelijkheden van een voucherprogramma als alternatief voor dit soort traditionele regionale stimuleringsprogramma's is daarom ook gericht op de kwaliteit van leven. Een uitgebreidere beschouwing van het Nationaal Programma Groningen en de doelen met betrekking tot kwaliteit van leven kan gevonden worden in bijlage 5. Over de opbouw van het begrip kwaliteit van leven wordt verder uitgeweid in hoofdstuk 2.

1.4 Vraagstelling onderzoek

Om te onderzoeken of een voucherprogramma voor verbetering van de kwaliteit van leven een alternatief kan zijn op regionale stimuleringsprogramma's focust dit onderzoek zich op het verkennen van het ontwerp van zo'n voucherprogramma. Dit gebeurt aan de hand van drie belangrijke bouwstenen: keuzevrijheid, distributie en uitgaves. Door middel van het gebruik van de regio Noordoost-Groningen kunnen de resultaten in de bijpassende regionale context worden geplaatst. De onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen voor dit onderzoek luiden dan ook als volgt:

Wat zijn de mogelijkheden van een voucherprogramma gericht op verbetering van de kwaliteit van leven in Noordoost-Groningen?

- Wat identificeren beleidsmakers, bestuurders en bewoners in het gebied als belangrijke factoren en effecten rondom de hoeveelheid keuzevrijheid van een voucherprogramma?
- Welke keuzes maken beleidsmakers, bestuurders en bewoners met betrekking tot de distributie van een voucherprogramma? Wat zijn hun achterliggende motivaties hiervoor?
- Welke velden binnen de kwaliteit van leven zijn geschikt voor de introductie van een voucherprogramma?

1.5 Structuur van het onderzoek

Na dit hoofdstuk wordt het onderzoek vervolgd met een uitgebreid theoretisch kader. Hierin worden de drie bouwstenen van het ontwerp van een voucherprogramma besproken. Elk van deze bouwstenen staat centraal in één van de hierboven beschreven deelvragen. Daaropvolgend wordt de methodologie besproken. In dit onderzoek zijn semigestructureerde interviews gebruikt voor het vergaren van data. De interviews zijn afgenomen met beleidsmakers, bestuurders en inwoners uit het onderzoeksgebied. Met behulp van een combinatie van inductief en deductief coderen zijn de interviews geanalyseerd. De belangrijkste uitkomsten van deze interviews worden beschreven in de resultaten. In de discussie wordt met behulp van literatuur en de resultaten antwoord gegeven op de opgestelde deelvragen. Daarna volgt de conclusie en worden de uitkomsten in perspectief geplaatst. Hier worden mogelijkheden voor toekomstig onderzoek geïdentificeerd en wordt er gereflecteerd op het onderzoeksproces.

2. Theoretisch kader

2.1 Introductie vouchers

Om te beginnen is het verstandig om de term voucher te definiëren. Volgens Steuerle (2000) is een voucher een subsidie die een individueel persoon in staat stelt goederen of diensten te kopen. Echter kan deze persoon niet uit alle goederen en diensten kiezen; de voucheruitgever kan hiervoor restricties opleggen. Dit betekent dus dat een voucher met minimale restricties in feite bijna hetzelfde is als geld (Steuerle, 2000). Het introduceren van een voucher staat gelijk aan het vergroten van individuele verantwoordelijkheid en keuzevrijheid (Klein en Millar, 1995). Hierdoor zijn er in de basis twee mechanismen die de rationaal voor het introduceren van een voucher vormen. Enerzijds kan een voucher gebruikt worden als middel voor het bereiken van bepaalde beleidsuitkomsten. Anderzijds kan het vergroten van de individuele verantwoordelijkheid ook werken als doel. In deze toepassing bevat de voucher een zekere mate van autonomie die effect op de ontvanger heeft (Klein en Millar, 1995).

2.1.1 Strategieën voor het ontwerp

Betaalbaarheid voor de voucheruitgever is essentieel voor een voucherprogramma om succesvol te zijn. Om dit te bereiken moet er een goede balans zijn in de mate van keuzevrijheid en restrictie van de voucherontvanger. Perri (2003) beschrijft vier strategieën die een voucheruitgever kan aanhouden om te zorgen dat het ontwerp van de voucher betaalbaar is. Deze strategieën bevatten ieder een andere factor waar restricties aan worden opgelegd. De eerste strategie gaat over de keuzevrijheid en mogelijke uitgaves. De andere drie strategieën bevatten vraagstukken met betrekking tot de distributie.

Keuzevrijheid en uitgaves

De eerste strategie legt restricties op aan het spectrum aan producten of diensten die van de voucher gekocht kunnen worden. Ook Lerman en Steuerle (2000) kaarten aan dat de hoeveelheid keuzevrijheid een belangrijk aspect is in het ontwerp van een voucher. Enerzijds heeft deze strategie dus te maken met de hoeveelheid keuzevrijheid en daardoor autonomie die een voucherprogramma bevat. Anderzijds is het ook belangrijk om binnen deze strategie te bepalen aan wat voor soort producten en diensten een voucher überhaupt uitgegeven mag worden.

Distributie

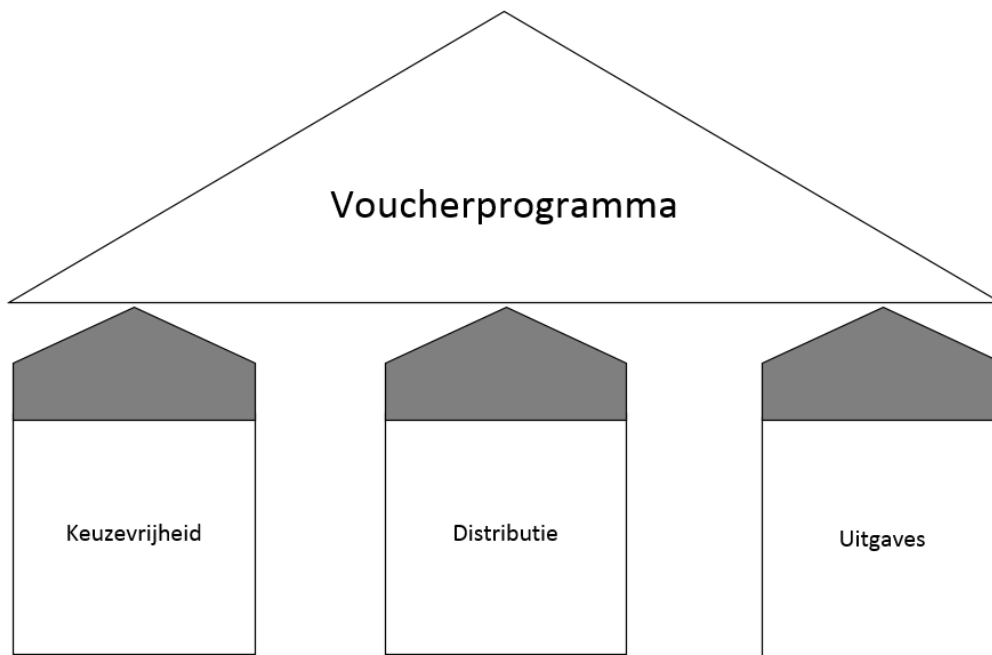
Als tweede kan een voucheruitgever ervoor kiezen om de prijzen die gerekend mogen worden door de aanbieder constant of deels constant te houden. Dit zorgt ervoor dat producten of diensten een vastgestelde prijs hebben waardoor de betaalbaarheid in de gaten wordt gehouden. Er zit echter ook een nadeel aan deze strategie: het bepalen van de prijs door de voucheruitgever kan leiden tot het afschrikken van aanbieders om mee te doen. Daarnaast kan het leiden tot aanbieders die besluiten uit te stappen, waardoor in beide gevallen de keuze voor de consument wordt gelimiteerd (Perri, 2003).

Een derde strategie die voucheruitgevers kunnen voeren voor het ontwikkelen van een voucherprogramma is het beperken van de voucher met een bepaalde waarde. Deze strategie heeft gelijkenis met de eerste strategie, echter is het hier niet het product of de dienst die een vaste prijs heeft maar een voucher die alleen een gelimiteerd bedrag dekt.

De vierde voucherprogrammastrategie die gehanteerd kan worden, is het beperken van het absolute aantal vouchers dat wordt uitgegeven. Het belangrijkste probleem in deze strategie is dat het kan leiden tot een ongelijkheid van distributie, wat in veel maatschappijen onacceptabel is.

Bouwstenen

Uit deze vier strategieën wordt duidelijk dat er drie belangrijke velden zijn voor het opbouwen van een voucherprogramma. In dit onderzoek zijn deze bouwstenen gedefinieerd als keuzevrijheid, distributie en uitgaves. In figuur 2 zijn deze bouwstenen van een voucherprogramma schematisch weergegeven. Dit hoofdstuk wordt gestructureerd aan de hand van deze pijlers.

Figuur 2: De bouwstenen van een voucherprogramma. Bron: eigen werk

2.2 Keuzevrijheid

Ten eerste worden de doelen van een verhoogde keuzevrijheid besproken. Vervolgens worden deze doelen onderzocht in eerder empirisch onderzoek. Daarna wordt een aantal andere mogelijke effecten van een grotere keuzevrijheid besproken. Als laatste worden mogelijke problemen van een (brede) keuzevrijheid besproken. Dit zijn factoren die invloed hebben op de hoeveelheid keuze die in een voucherprogramma wordt toegekend.

2.2.1 Doelen van keuzevrijheid: theorie

Gebaseerd op Klein en Millar (1995) stelt Perri (2003) dat er als gevolg van de toenemende keuzevrijheid twee verschillende type doelen bestaan voor het initiëren van een voucherprogramma. Hij beschrijft dat kansen die voucherprogramma's bieden voor het distribueren van publieke diensten gekwalificeerd kunnen worden in doelen aan de vraagkant en aan de aanbodkant.

De doelen aan de vraagkant kunnen in vier categorieën worden verdeeld (Perri, 2003):

- **Een betere uitkomst:** Dit kan als doel bereikt worden doordat het hebben van keuzevrijheid ervoor zorgt dat het resultaat beter is.

- **Een toename in acceptatie:** Consumenten vinden dat het belangrijk is om keuzes te kunnen maken. Ze vinden het onredelijk om niet de vrijheid te hebben om zelf te kiezen. Hierdoor kan meer keuzevrijheid leiden tot een toename in acceptatie van de uitkomst.
- **Een verhoogde tevredenheid:** Los van de uitkomst vinden consumenten het prettig als zij überhaupt keuzevrijheid hebben. Dit leidt tot een stijging in tevredenheid bij de consument.
- **Een toename in gebruikersgemak:** In sommige gevallen kan keuze voor de burger niet worden uitgesloten. Hierdoor kan dit soms als doel dienen voor het verplaatsen van verantwoordelijkheid van de overheid naar de burger.

Tegelijkertijd zijn er ook doelen aan de aanbodkant die in vijf verschillende categorieën verdeeld kunnen worden:

- **Experimenteren:** Met het doel experimenteren wordt gekeken naar hoe de vrijheid in individuele keuze zorgt voor een verschil in beslissingen tussen verschillende consumenten.
- **Responsiviteit:** Door de vrijheid in keuze van de consument worden aanbieders gedwongen om diensten aan te bieden die de consument graag wil en te innoveren om zo klanten te behouden. Dit zorgt voor toenemende concurrentie onder aanbieders.
- **Effectiviteit:** Door de extra keus in aanbieders worden deze gedwongen om de kosten van het produceren van de dienst naar beneden te brengen. Hierdoor zal de effectiviteit toenemen.
- **Clientèle:** Te weinig keuzevrijheid kan ervoor zorgen dat consumenten uit de middenklasse de markt verlaten en hun heil zoeken op de private markt. Het kan een doel zijn om dit te voorkomen.
- **Presentatie:** Deze categorie vindt de oorsprong in politiek beleid, het verhogen van de vrijheid in keuze kan als afleiding fungeren voor andere beleidsveranderingen.

In dit onderzoek ligt de nadruk op de geformuleerde doelcategorieën aan de vraagkant. Hoewel de doelen aan de aanbodzijde niet minder belangrijk worden geacht, is het buiten het bereik van dit onderzoek om de focus op beide kanten te leggen. Aangezien de aanleiding van de case voortkomt uit ontevredenheid van één van de stakeholders, namelijk de burgers, is besloten om te focussen op de doelcategorieën aan de vraagkant.

2.2.2 Doelen van keuzevrijheid: empirisch onderzoek

Perri (2003) beschrijft een vorm van vouchers genaamd de “direct payments”. Deze vorm houdt in dat een bedrag wordt overgemaakt naar een individu dat hij of zij binnen bepaalde restricties vrij mag besteden in de private sector (Hasler et al., 1999). Vanwege de grote vrijheid van deze voucher is het interessant om te onderzoeken welke doelen er met dit voucherprogramma zijn behaald. In Engeland is geëxperimenteerd met een vorm van direct payments in de zorg en is gebleken dat een aantal van de doelen zoals beschreven bij Klein en Millar (1995) door het gebruik ervan is behaald. Het voucherprogramma met direct payments heeft een bewezen positief effect gehad op de doelcategorieën acceptatie, tevredenheid en gebruikersgemak. Daarbovenop is er ook enig bewijs

gevonden voor een betere uitkomst (Hasler et al., 1999; Maglajlic, Brandon & Given 2000; Clark & Spafford 2001; Glendinning et al., 2000 a,b).

Naast dit voucherprogramma geeft Perri (2003) een overzicht van andere vormen van voucherprogramma's voor verschillende doeleinden. Uit voorgaande onderzoeken wordt duidelijk dat wanneer een voucherprogramma voor educatie en hoger onderwijs wordt gebruikt, ook de doelen van acceptatie, tevredenheid en gebruikersgemak veelal positief worden beïnvloed (zie Perri, 2003). Ook bij maatschappelijke zorg zien we redelijk bewijs in onderzoeken voor het positief beïnvloeden van deze drie doelen (zie Perri, 2003). Interessant is dat het veelal onbekend is bij deze programma's of het eerste vraagdoel, een betere uitkomst, is behaald. We kunnen dus concluderen dat verschillende vouchers aan de vraagkant kansen bieden voor een toename van acceptatie, tevredenheid en gebruikersgemak bij het verkrijgen van publieke diensten. Daarnaast is er over een verbeterde uitkomst geen duidelijkheid. Belangrijk om te vermelden is dat het in de bovengenoemde onderzoeken gaat over publieke diensten. Hoewel een voucherprogramma voor een verbetering van de kwaliteit van leven ook deels om publieke diensten kan gaan, zijn er ook andere mogelijkheden waar de voucher aan uitgegeven kan worden. Dit zal blijken uit de interviews met de respondenten.

2.2.3 Effect op kloof burger en bestuur

Naast de effecten die in de vorige paragraaf zijn beschreven, zijn er ook andere mogelijke effecten die burgerparticipatie teweeg kan brengen. Zo benoemen Tonkens en Kroese (2009) dat burgerparticipatie een oplossing kan zijn voor een aantal maatschappelijke problemen. De kloof tussen burger en bestuur is één van deze maatschappelijke problemen. De kloof tussen burger en bestuur wordt in verschillende onderzoeken als nauw verbonden beschouwd met vertrouwen in de overheid (Vos en van der Ploeg, 2003; Schalk, 2011). Het vertrouwen in de overheid in de regio kan als gevolg van de introductie van een voucherprogramma dus mogelijk verbeteren.

2.2.4 Restricties op keuzevrijheid en vertrouwen

Een alternatief voor gebruikelijke vouchers die de restrictie hebben om alleen aan één onderwerp uitgegeven te worden, zijn gebundelde of gecombineerde vouchers (Lerman & Steuerle, 2000). Het gebruik van een gebundelde voucher is een verruiming van het spectrum zoals beschreven in de eerste strategie van Perri (2003) over keuzevrijheid. Het bundelen van vouchers in publieke diensten kan op de volgende manier gezien worden. In eerste instantie ontvangt een individu een voucher van 1000 euro om uit te geven aan product A en een voucher van 1000 euro om uit te geven aan product B. Om de keuzevrijheid van een individu nog beter te stimuleren mag deze in het geval van de gebundelde voucher 2000 euro vrij alloceren tussen product A of B (Lerman & Steuerle, 2000). Eerdergenoemde positieve effecten van een toename van keuzevrijheid worden door bovenstaande verruiming van de keuze mogelijk vergroot. Echter moet er voor deze verruiming wel vertrouwen zijn in de keuzes van de inwoners (Steuerle, 2000). Hij schrijft dat er bij een voucherprogramma altijd discussie is over dit aspect. Voucherontvangers zijn door gebrek aan competentie en middelen niet altijd in staat om de goede keuzes te maken.

2.2.5 Probleem keuzevrijheid bewoners

Er kunnen ook problemen aan de kant van de ontvanger optreden bij een voucher met veel keuze. Klein en Millar (1995) bespreken dat de meeste burgers graag zelf keuzes maken, maar dat er ook situaties zijn waarin ze keuzes liever voor hen gemaakt zien worden. Ook leggen zij uit dat na een bepaald punt de marginale toename in tevredenheid dankzij meer autonomie afneemt. Dit duidt er

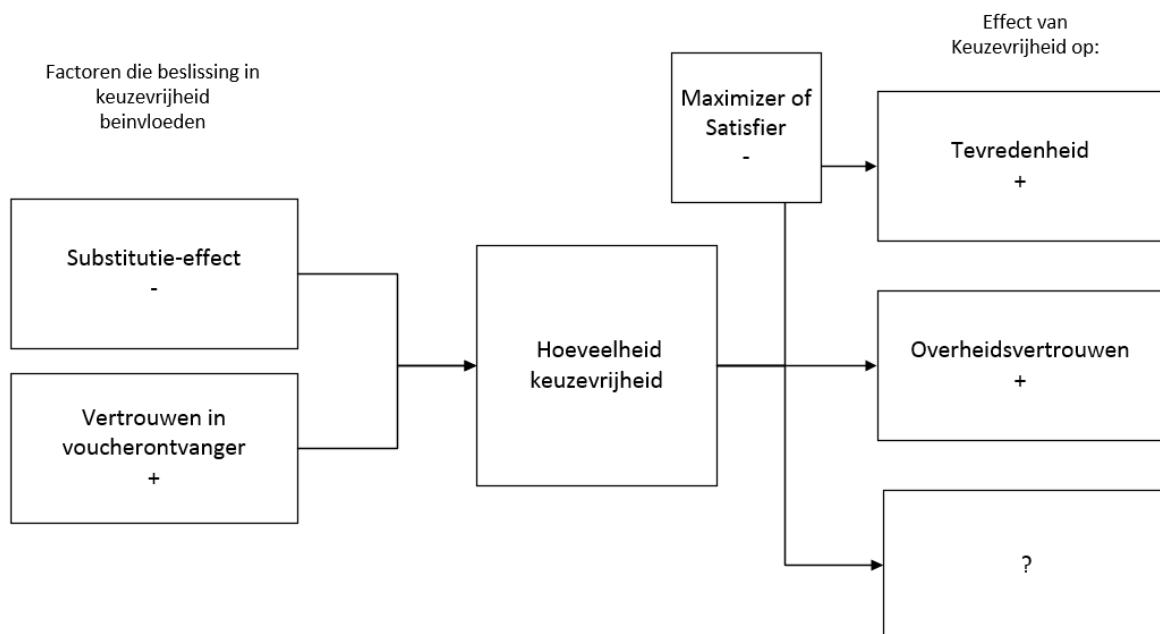
dus op dat er ook te veel keuzevrijheid kan bestaan. Klein en Millar (1995) merken op dat het belangrijk is om de optimale situatie te vinden. Over de processen die achter de dalende marginale tevredenheid uit autonomie liggen, weiden de auteurs verder niet uit. Schwartz (2000) beschrijft dat het hebben van meer keuze via drie mechanismen een negatief effect op welzijn kan hebben. Ten eerste zorgt extra keuze ervoor dat er meer informatie ingewonnen moet worden voordat de keuze kan worden gemaakt. Dat betekent een verhoging in transactiekosten. Een bredere voucher zorgt per definitie voor meer keuze en daardoor dus meer kosten voor het vergaren van genoeg informatie. Ten tweede stijgen de standaarden van een acceptabele uitkomst als de keuze groter wordt. Ten derde ligt het bereiken van een niet gewenste uitkomst volgens een persoon aan zichzelf wanneer de keuzevrijheid van een persoon groter wordt. Dit aangezien het grote scala aan keuzes hen, voor het eigen gevoel, in staat zou moeten stellen om een keuze te maken waar ze tevreden mee zijn. Echter beschrijft Schwartz (2000) dat het zeker geen uitgemaakte zaak is dat mensen deze drie problemen ervaren. Het opdelen van mensen in twee verschillende groepen kan dit verduidelijken. Volgens hem zijn mensen op te delen in “maximizers” en “satisfiers”. Waar de eerste groep altijd gaat voor de beste keus, zoekt de tweede groep een keus die aan bepaalde eisen voldoet. Dit zorgt ervoor dat er bij de “maximizers” problemen voordoen wanneer het scala aan keuzes wordt uitgebreid (Schwartz, 2000). Zij zijn dan ook de groep die het meeste kans heeft de problemen zoals bovenstaand beschreven te ervaren. Deze verklaring is een logische onderbouwing bij de kanttekeningen die Klein en Millar (1995) plaatsen bij het positieve effect als gevolg van meer keuzevrijheid. We kunnen dus concluderen dat het aanbieden van een voucher die uitgegeven kan worden aan verschillende producten en productgroepen een positief effect heeft op de tevredenheid van mensen vanwege de grotere keuzevrijheid. Het hebben van te veel keuzevrijheid kan echter leiden tot een tegenovergestelde effect.

2.2.6 Substitutie

Een ander probleem van keuzevrijheid in een voucherprogramma is het gevaar voor een substitutie-effect (Steuerle, 2000). Het substitutie-effect houdt in dat de voucher uitgegeven wordt aan een dienst of product dat normaliter al gekocht wordt. Hierdoor maakt de voucher geld vrij om te besteden aan producten of diensten die niet binnen de restricties van de voucher vallen. Met meer keuzevrijheid wordt de kans daarop groter. Daarnaast is het gevaar voor substitutie groter als het voucherbedrag relatief klein is, omdat dat de kans verhoogt dat het sowieso al aan een product of dienst besteed zou worden. Volgens Steuerle (2000) is het hierbij wel van belang om te realiseren dat dit niet universeel voor alle voucherontvangers hoeft te gelden. Waar bij de ene persoon substitutie-effecten kunnen optreden, kan het bij een ander wel helpen om te zorgen dat een product of dienst daadwerkelijk wordt gekocht. Dit maakt naast de hoogte van de voucher, dat ook het verschil in individuele voorkeuren belangrijk is voor mogelijke substitutie-effecten. Een voorbeeld van een voucherprogramma met substitutiegevaar is het “food stamp” programma. In dit programma kan er makkelijk gesubstitueerd worden voor geld, omdat eten sowieso al gekocht wordt. De mate van substitutie kan worden tegengewerkt door middel van het leggen van restricties op de voucher. Het nadeel hiervan is dat extra restricties op een voucher echter de waarde voor consumenten weer vermindert (Bradford & Shaviro, 2000). Een belangrijke afweging bij het opzetten van een voucherprogramma is dus in hoeverre de vrijheid van keuze opweegt tegenover de negatieve effecten van substitutie.

2.2.6 Conclusie

In deze paragraaf zijn verschillende doelen besproken waarop de beslissing over de hoeveelheid keuzevrijheid effect kan hebben. Op basis van de literatuur kan er verwacht worden dat een grotere keuzevrijheid een positief effect heeft op tevredenheid en overheidsvertrouwen. Daarnaast is er ook een remmend effect geïdentificeerd. Dit remmende effect van te veel keus heeft mogelijk een negatief effect op tevredenheid. Het hangt hierbij af of iemand een “maximizer” of “satisfier” is. Er zijn ook twee factoren geïdentificeerd die effect hebben op de beslissing over de hoeveelheid keuzevrijheid van een voucher. Het substitutie-effect en vertrouwen in de voucherontvanger hebben allebei effect op deze beslissing. Bovenstaande is schematisch weergegeven in figuur 3. In dit figuur is ook ruimte gelaten voor eventueel nieuwe geïdentificeerde effecten van de hoeveelheid keuzevrijheid.

Figuur 3: Factoren en effecten hoeveelheid keuzevrijheid. Bron: eigen werk

2.3 Distributie

Distributie van een voucherprogramma kan uitgesplitst worden in drie verschillende onderwerpen. In het eerste deel van deze paragraaf wordt de doelgroep voor de voucher besproken. Het tweede deel gaat over de waarde van de voucher. Ten slotte worden vouchers voor collectieve groepen onder de loep genomen.

2.3.1 Doelgroep

Zoals beschreven is het bij het opzetten van een voucherprogramma belangrijk om te bekijken hoe de voucher in absolute zin afgebakend kan worden. Kortom, het vaststellen van de doelgroep die recht heeft om de voucher te ontvangen. Bij het vaststellen van een doelgroep kunnen problemen rondom ongunstige selectie ontstaan. Dit probleem ontstaat als sommige mensen in staat zijn om uit dezelfde voucher meer voordeel te halen door zichzelf te selecteren voor bepaalde groepen (Steurele, 2000). Vanuit een oogpunt gericht op sociale gelijkheid is dit vaak niet wenselijk. Dit probleem kan ontstaan door twee oorzaken. Ten eerste kan een voucherontvanger er zelf zorgen dat hij of zij in zo'n groep komt (Steurele, 2000). Ten tweede kunnen aanbieders voucherontvangers selecteren die meer kans

hebben op succes (Perri, 2003). In vouchers bedoeld voor educatie zijn hier voorbeelden van. Zo laten Woods, Bagley, en Glatter (1998) zien dat scholen die veel aanmeldingen hebben, leerlingen kunnen selecteren die volgens verwachting goed zullen presteren, geen concentratieproblemen hebben en geen gezondheidsproblemen hebben. Deze vorm van ongunstige selectie komt door “cream skimming”. Deze term doelt op het gegeven dat de aanbieder de beste consumenten kan selecteren. Waar de voucher eigenlijk bedoeld is voor de consument om zelf een aanbieder te kiezen, kiest in dit geval de aanbieder de consument (Perri, 2003). Hierbij moet worden opgemerkt dat “cream skimming” niet een probleem is dat altijd optreedt. Goodwin (1998) laat bijvoorbeeld zien dat een voucherprogramma in de vergoeding van huisartsen niet heeft geleid tot grote effecten van “cream skimming”.

2.3.2 Waarde

Verdeling

Het distribueren van de voucher onder de bevolking kan volgens twee verschillende standaarden (Perri, 2003). Enerzijds kan een egalitair standaard gevolgd worden. Deze zorgt ervoor dat iedereen een gelijk recht heeft op het ontvangen van de voucher, los van socio-economische eigenschappen. Anderzijds kan er een meritocratische standaard gevolgd worden. Vanuit deze standaard worden verschillen in het voucherprogramma gebaseerd op verschillende socio-economische eigenschappen. Het ontwerpen van een voucherprogramma met een meritocratische standaard brengt automatisch differentiatie tussen verschillende vouchers met zich mee. Een nadeel van deze differentiatie is dat het zorgt voor een verhoging van de transactiekosten (Perri, 2003). Zowel de uitgever, consument als aanbieder ervaren een toename in transactiekosten als gevolg van een differentiatie in vouchers tussen verschillende socio-economische groepen. De voucheruitgever ervaart een toename in administratiekosten vanwege de extra stappen in het proces en de controle van het voucherprogramma. De consumenten ervaren extra transactiekosten doordat zij genoodzaakt zijn om uit te zoeken hoe zij op de meest optimale manier gebruik kunnen maken van de voucher. Tot slot wordt het voor de producenten ingewikkelder om de kosten te declareren volgens het systeem (Perri, 2003).

Eigen bijdrage

Een probleem met betrekking tot de waarde is dat consumenten vanwege een verminderd kostbewustzijn akkoord gaan met een mindere prijs-kwaliteitverhouding van de dienst (Bradford & Shaviro, 2000). Zij beschrijven dat consumenten meer kostbewust zijn als zij hun eigen geld uitgeven. Bij het uitgeven van een voucher kan het dus voorkomen dat een consument minder kostbewust is en daardoor een andere afweging maakt bij het uitgeven van een voucher dan bij het uitgeven van eigen geld. Daarom zijn sommige voucherprogramma's zo ingericht dat ze alleen een deel van het totale bedrag vergoeden. Een belangrijke factor in de sterkte van dit effect is hoeveel er van de voucher wordt vergoed en hoeveel er voor eigen rekening komt. In het geval van een 100% vergoeding zijn de problemen het grootst aangezien er dan geen eigen geld gebruikt hoeft te worden (Bradford & Shaviro, 2000). Het limiteren van de waarde van de voucher zoals in de derde strategie van Perri (2003) kan hierin dus belangrijk zijn.

2.3.3 Individueel of collectief

Vouchers en collectieve initiatieven

Eerder zijn vouchers besproken die gericht zijn op een huishouden of individu om sociale voorzieningen te gebruiken. Sinds de opkomst van participatie zijn vouchers ook gebruikt voor andere doeleinden. Zo

is er een voucherprogramma in Nederland gebruikt voor het aanpakken van de leefbaarheid in een aantal wijken (Tonkens & Kroese, 2009). Deze voucher werd uitgegeven aan bewonersinitiatieven die daardoor in staat waren de leefbaarheid in hun eigen wijk te verbeteren. Volgens Tonkens en Kroese (2009) is burgerparticipatie via bewonersinitiatieven voornamelijk een oplossing voor vier maatschappelijke problemen: de kloof tussen burgers en bestuur, sociale samenhang, asociaal gedrag en sociale uitsluiting. Volgens Oude Vrielink en Verhoeven (2011) zijn er veel verschillende definities voor het begrip burgerinitiatief. Zij stellen dat “het begrip ‘burgerinitiatieven’ verwijst naar burgers die uit eigen beweging een kwestie oppakken die zij van belang achten binnen het publieke domein in plaats van te wachten tot of te verwachten dat anderen hier het voortouw nemen” (Oude Vrielink & Verhoeven, pp:378, 2011). Zij beargumenteren dat de overheid deze trend graag wil faciliteren door middel van vouchers voor burgerinitiatieven. In het actieplan Krachtwijken is vanuit deze overtuigingen in sommige gevallen gestart met een voucher voor initiatieven. Er is in dit actieplan voor het gebruik van een voucher voor participatie gekozen om de drempel voor participeren zo laag mogelijk te plaatsen. Het voucherprogramma is er in de meeste gevallen succesvol in geslaagd om toegankelijker te zijn dan andere systemen die door sommige gemeentes zijn gebruikt (Tonkens & Kroese, 2009).

Het breed gedragen idee is dat de huidige vormen van burgerparticipatie kunnen bijdragen aan het verbeteren van de leefbaarheid in verschillende dorpen en wijken. Volgens Kullberg, van Dijk en Knol (2006) wordt er op plekken waar de leefbaarheid of het niveau van voorzieningen ondermaats is, door bewoners verantwoordelijkheid genomen om deze aspecten te kunnen verbeteren. Het gebruik maken van deze burgers voor het verbeteren van de leefbaarheid is een aanpak die steeds gebruikelijker wordt bij gemeentes. Sterker nog, het betrekken van burgers bij de aanpak van leefbaarheid in het dorp of wijk wordt door de overheid gezien als een essentieel aspect (van der Wijdeven & Hendriks, 2010). Behalve het stimuleren van meer zeggenschap door de burger is er nog een reden voor de beweging richting meer participatie via vouchers voor het verbeteren van de leefbaarheid. Het gebruiken van participatie is een middel voor de overheid om kosten te besparen (Roorda et al., 2015). Vooral in gebieden die te maken hebben met demografische problemen zoals krimp en vergrijzing worden burgers opgeroepen om zelf in actie te komen (Rijk/VNG/IPO, 2012). Echter komt dit niet alleen vanuit de kant van de overheid; vanuit de samenleving komt ook een steeds luider wordende roep om de mogelijkheden van burgerinitiatief te verbeteren.

Momenteel vindt veel van deze participatie via vouchers plaats in collectieve groepsvormen. De eerder besproken Krachtwijkenaanpak is een voorbeeld van het participeren van mensen in een collectieve groep die als doel heeft om de leefbaarheid in een wijk of dorp te verbeteren. Het Sociaal en Cultureel Planbureau laat zien dat er in Nederland sterke stijgingen zijn in het aantal lokale coöperaties in de zorg, energieopwekking en breedbandinternet (van Beest, 2014; Schwencke, 2016; Saleminck & Strijker, 2015). Volgens Ban (2009) ontstaat deze vorm van burgerinitiatieven meestal door een nog niet beantwoorde behoefte in een bepaald gebied. De focus van deze initiatieven ligt in het samenwerken van burgers uit een gemeenschap om deze behoeftes, waarin de overheid en de markt falen, te vervullen (Igalla & van Meerkerk, 2015). Veelal hebben deze initiatieven een overheid nodig die middelen, toestemming of ondersteuning biedt, bijvoorbeeld in de vorm van vouchers. Dit kan samengevat worden als een overheid met een faciliterende rol.

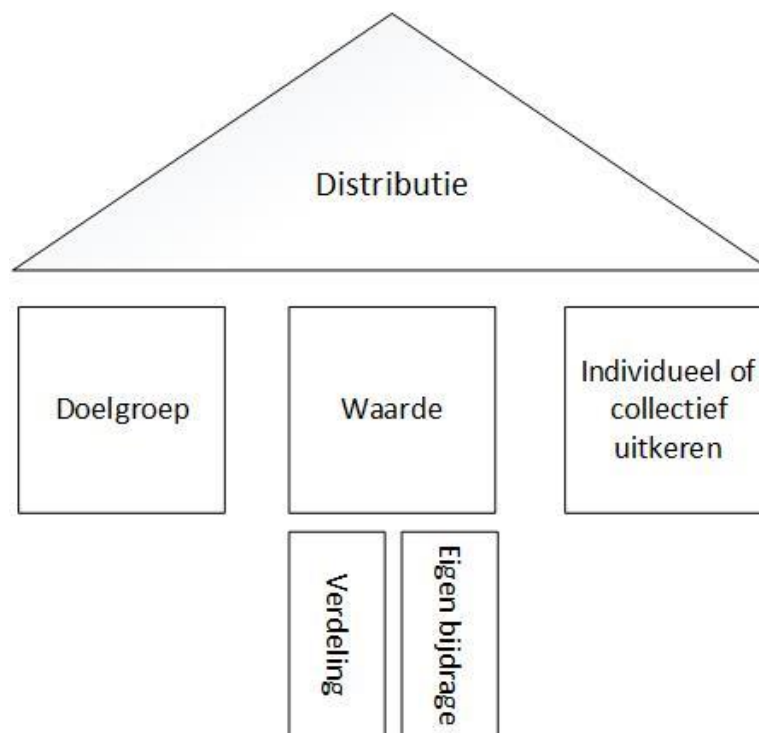
Het nadeel hiervan is dat sommige burgers niet participeren in dit soort burgercollectieven (Tonkens en Kroese, 2009). Bij lager opgeleiden of werklozen komt dat volgens hen niet zozeer door onwil, maar

vooral door onzekerheid over hun eigen kunnen. Volgens Vermeij en Gieling (2016) zijn de verschillen tussen bewoners een tot dusver onderbelicht aspect in de afwegingen rondom burgerinitiatieven. Zij stellen vast dat de voorkeuren van verschillende bewoners over hun leefbaarheid ontzettend uiteenlopend kunnen zijn. Een verschuiving naar meer participatie voor leefbaarheid kan dus vooral de meer betrokken personen in de hand werken. Volgens Vermeij en Gieling (2016) is het vooral in krimpgebieden nodig om naast het “traditionele verenigingsleven” te blijven experimenteren met nieuwe vormen en structuren van beleidsparticipatie voor het bereiken van een verbeterde leefbaarheid. Het experimenteren buiten het verenigingsleven is belangrijk, omdat dit ook mensen bij participatie betreft die tot dusver niet deelnemen. Daarnaast kenmerken de afgelopen jaren zich door het individueler worden van de samenleving (Schnabel, 2000). Zo spreekt Van Doorn (2000) van burgers die tegenwoordig in staat zijn om compleet via eigen inzichten hun leven in te richten. Een discussie over de huidige staat van individualisme en gevolgen daarvan is buiten het bereik van dit onderzoek.

Duidelijk is dat een voucher zowel op individuele basis uitgekeerd kan worden, maar dat er ook mogelijkheden zijn om vouchers te verstrekken aan collectieve initiatieven. Deze afweging wordt daarom ook meegenomen in het verkennende onderzoek naar het voucherprogramma.

2.3.4 Conclusie

Er zijn drie belangrijke velden besproken die samen de distributie van een voucherprogramma vormen. De doelgroep focust op wie er recht heeft op de voucher. Daarnaast is het van belang wat de waarde van een voucher is. Deze bouwsteen is opgedeeld in de verdeling van waarde over verschillende mensen en de mogelijkheden van een eigen bijdrage. Ten slotte is er besproken op welk niveau een voucher uitgekeerd kan worden. In het verleden zijn vouchers in publieke diensten op individueel niveau gebruikt. Daarnaast zijn voucherprogramma's ook gebruikt voor collectieve groepen om leefbaarheid te verbeteren. Bovenstaande is schematisch weergegeven in figuur 4.

Figuur 4: Opsplitsing van de bouwsteen distributie. Bron: eigen werk

2.4 Uitgaves van de voucher: Kwaliteit van leven

Het doel van dit onderzoek is om te bekijken in hoeverre een voucher een alternatief kan zijn voor regionale stimuleringsprogramma's in het verbeteren van de kwaliteit van leven. Om te bepalen welke restricties aan uitgaven kunnen worden opgelegd, is het belangrijk om de literatuur rond de kwaliteit van leven te bestuderen. In dit hoofdstuk wordt dan ook een kort overzicht gegeven van de term "kwaliteit van leven", aangrenzende termen en indicatoren die dit concept mogelijk beïnvloeden.

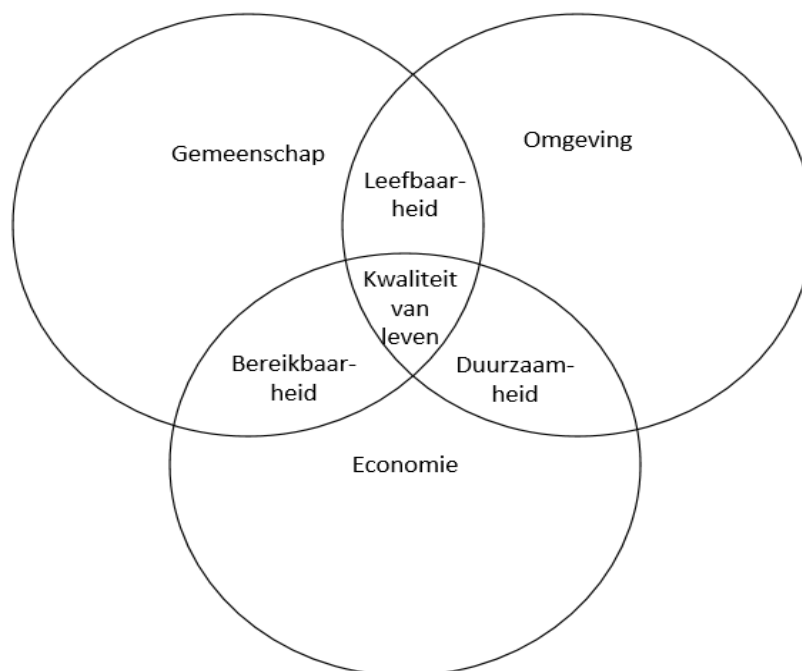
2.4.1 Positionering kwaliteit van leven

Kwaliteit van leven, leefbaarheid en welzijn zijn alle drie termen die overlappend gebruikt worden in de literatuur. Voordat de verschillen en overeenkomsten tussen deze termen besproken worden, is het interessant om te focussen op de herkomst van deze begrippen. Voor een lange tijd zijn economische indicatoren zoals het bruto binnenlands product gebruikt voor het meten van voortuitgang in verschillende regio's (Dasgupta, 2001). Steeds meer beleidsmakers, onderzoekers en burgers zijn ontevreden met het gebruik van dit soort indicatoren (Abramovitz, Scitovsky & Inkeles, 1973; Layard, 2005). In 1934 al gaf Kuznets (1934) aan dat het louter gebruiken van economische indicatoren niet toereikend is voor het meten van mensen hun welzijn. Het gebruik van leefbaarheid, kwaliteit van leven en welzijn als indicatoren voor het meten van de status van regio's en resultaat van regionaal beleid is daardoor iets wat steeds meer medestanders krijgt (van den Bergh, 2007). Wat er echter precies verstaan wordt onder deze termen is nog iets waar de literatuur flink in verschilt (Smith et al., 2001). De termen welzijn, kwaliteit van leven en levenstevredenheid zijn termen die in de literatuur door elkaar gebruikt worden zonder duidelijk aangegeven verschillen tussen de begrippen (Forgeard et al., 2011). Vooral de termen welzijn (well-being) en kwaliteit van leven (quality of life) kunnen gebruikt worden om hetzelfde te beschrijven, aangezien ze allebei het "goede leven" meten (Nordbakke & Schwanen, 2014). Gasper (2010) legt uit dat de verschillende definities van beide begrippen bijna helemaal overlappen. Het verschil is dat welzijn uit de psychologische literatuur komt waar kwaliteit van leven zijn oorsprong vindt in de sociologische literatuur. Hieruit volgt dan ook dat welzijn veelal wordt gebruikt op het niveau van individuen en kwaliteit van leven meer gebruikt wordt voor groepen. Vanwege bovengenoemde redenen wordt in dit onderzoek geen verschil gemaakt in welzijn en tussen kwaliteit van leven. Ook levenstevredenheid en kwaliteit van leven kunnen aan elkaar gelijkgesteld worden (Diener & Suh, 1997). In dit onderzoek wordt daarom geen onderscheid gemaakt tussen deze drie begrippen. De term "kwaliteit van leven" wordt vanaf nu gebruikt om deze begrippen te omschrijven. Het RIVM (2000) stelt het volgende: "Kwaliteit van leven is de feitelijke materiële en immateriële uitrusting van het leven, en de perceptie daarvan; met als kenmerken: gezondheid, leefomgeving, rechts- en bestaanszekerheid, gelijkheid, werk, familie etc." (RIVM, 2000). Een versimpelde definitie van de kwaliteit van leven is die van Shafer et al. (2000). Zij stellen dat de kwaliteit van leven bestaat uit de overlap tussen gemeenschap, omgeving en economie. De kenmerken van het RIVM (2000) zijn allen onder te brengen in deze drie concepten. Wat volgt uit deze definities is dat de kwaliteit van leven een concept is dat door vele indicatoren wordt beïnvloed. In de volgende sectie is het belangrijk om het concept kwaliteit van leven te positioneren in relatie tot andere verwante concepten zoals bijvoorbeeld leefbaarheid.

2.4.2 Constructie: overlap van drie domeinen

Voor het positioneren van de kwaliteit van leven is het conceptueel model van Shafer et al. (2000) ook geschikt. Dit model vindt zijn oorsprong in het zogenoemde menselijk ecosysteem perspectief en heeft als doel om de kwaliteit van leven te verbeteren voor de gemeenschap (Bubolz et al., 1980). Door het

integreren van dit perspectief met onderzoek naar duurzame gemeenschappen is dit model ontstaan (Shafer et al, 2000). Door middel van overlappende domeinen beschrijft figuur 5 de interactie tussen verschillende aspecten van de kwaliteit van leven. De term leefbaarheid, zoals eerder gebruikt in dit onderzoek, is een term die met behulp van dit model kan worden gepositioneerd. Zoals te zien in figuur 5 is leefbaarheid in dit conceptueel model het resultaat van het overlappen van de domeinen gemeenschap en omgeving. Deze kunnen ook wel vertaald worden als het sociale en het fysieke domein. Zo wordt leefbaarheid bijvoorbeeld gedefinieerd als de evaluatie van de leefomgeving door een burger (Marsman & Leidelmeijer, 2001). Pacione (1990) definieert leefbaarheid als de kwaliteit van een op gedrag gebaseerde functie van de interactie tussen persoonlijke karakteristieken en omgevingskarakteristieken. Duidelijk uit de definities wordt dus dat het constant gaat om de overlap tussen omgeving en gemeenschap zoals afgebeeld in het figuur. Echter is het conceptueel model niet alleen bruikbaar voor het positioneren van leefbaarheid. Zoals zichtbaar is, kunnen ook termen als bereikbaarheid en duurzaamheid in relatie tot kwaliteit van leven worden gepositioneerd. Kwaliteit van leven is dus een concept dat wordt beïnvloed door alle drie de domeinen. Het doel van het figuur is om te laten zien dat beleid niet behandeld kan worden als specifiek probleem van één van de domeinen, maar dat als het om kwaliteit van leven gaat alle factoren met elkaar samenhangen (Shafer et al., 2000). Alhoewel het een bruikbaar schema is voor het bepalen van de interactie tussen de verschillende domeinen die de kwaliteit van leven beïnvloeden, is het nuttig om een aantal specifiekere indicatoren van de kwaliteit van leven uit te lichten.

Figuur 5: Interactie van de domeinen van kwaliteit van leven. Bron: Shafer, Lee en Turner (2000)

2.4.3 Constructie: specifieke indicatoren

Een voorbeeld van een conceptueel model met specifiekere indicatoren dan Shafer et al. (2000) die de kwaliteit van leven verklaren is de theorie van Mitchell (2000). Hij doet een poging om de verschillende indicatoren van de kwaliteit van leven in kaart te brengen. Hierbij identificeert hij de volgende indicatoren als van belang voor het verklaren van de kwaliteit van leven: gezondheid, fysieke

leefomgeving, natuurlijke middelen, producten en diensten, gemeenschapsontwikkeling, persoonlijke ontwikkeling en veiligheid. Een grote zwakte van Mitchell (2000) is echter dat economie niet wordt gezien als een indicator. Dit is merkwaardig aangezien anderen economie wel als een belangrijke indicator van kwaliteit van leven beschouwen (Van Kamp et al., 2003). Voor meer nadruk op economische aspecten kan er beter gekeken worden naar de methodes die gebruik maken van sociale indicatoren (van Kamp et al., 2003). Deze sociale indicatoren zijn volgens Forgeard et al., (2011) objectieve indicatoren die de kwaliteit van leven kunnen verklaren. Het lastige aan deze indicatoren is dat het niet duidelijk is of zij allemaal, en tot welk niveau, de kwaliteit van leven beïnvloeden. Volgens Diener (2006) is het van belang om te beginnen bij de waardes van mensen en daarna bij die waarde geschikte, specifieke indicatoren voor de kwaliteit van leven te selecteren. Specifieke indicatoren lijken dus vooral regio specifiek te zijn. Vanwege deze reden worden in de volgende paragraaf de drie besproken domeinen afgebroken naar mogelijke uitgaven die deze domeinen kunnen stimuleren.

2.4.4 Van domein naar uitgaven

In deze paragraaf worden mogelijke uitgaven besproken die binnen de verschillende domeinen ontwikkeld door Shafer et al., (2000) vallen.

Duurzaamheid

Er zijn voor lokale overheden vier hoofdvelden om te investeren in duurzaamheid. Volgens het VNG (2015) gaat het om duurzaam inkopen, duurzame mobiliteit, duurzame energie en duurzaam bouwen. Aangezien duurzaam inkopen zich focust op de overheid - en niet op privé-uitgaven van bewoners - wordt deze categorie achterwege gelaten. De andere drie categorieën bieden een goede verdeling van verschillende uitgaves op het gebied van duurzaamheid. Voorbeelden voor concrete maatregelen die hieronder vallen zijn bijvoorbeeld het isoleren van woningen en het aardgasvrij maken van woningen. Daarnaast kunnen zonnepanelen, windturbines en aardwarmte op grotere schaal gebruikt worden voor het opwekken van duurzame energie. Ook binnen de mobiliteit zijn er mogelijkheden voor duurzaamheid. Volgens Woodcock et al. (2007) zorgt het gebruik van duurzame transportmiddelen voor een schonere en gezondere omgeving. Volgens Banister (2008) zijn de emissies die ontstaan door transport voertuigen slecht voor de publieke gezondheid. Een betere publieke gezondheid leidt tot een toename in productiviteit (Cole & Neumayer, 2005). Bijvoorbeeld elektrische auto's en laadpalen, zero-emissiebussen en energiezuinig asfalt. Interessant is dat uitgaves zowel als collectief of individu gedaan kunnen worden. Zo kan duurzame energie opwekken op huishoudelijk niveau plaatsvinden met bijvoorbeeld zonnepanelen op het dak, maar het kan ook in groepen met bijvoorbeeld een veld van zonnepanelen. In de categorie duurzame mobiliteit kan er natuurlijk worden geïnvesteerd in een elektrische fiets, maar ook in een oplossing met openbaar vervoer waar de gemeenschap in investeert. Mogelijke uitgaves van een voucher die gericht is op duurzaamheid vallen binnen de volgende velden:

Uitgaves voor verbetering duurzaamheid
Investeren in duurzame mobiliteit
Investeren in verduurzamen gebouwde omgeving
Investeren in duurzame energieopwekking

Tabel 1: Opsplitsing uitgaves in duurzaamheid. Bron: VNG 2015

Bereikbaarheid

Bereikbaarheid is een begrip dat een aantal aspecten omslaat. Zo heeft bereikbaarheid een economisch en fysiek aspect (Doi, Kii & Nakanishi, 2007). Fysieke bereikbaarheid wordt gezien als één van de belangrijkste factoren in de kwaliteit van leven. Ook economische bereikbaarheid wordt steeds

belangrijker. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de bereikbaarheid van de arbeidsmarkt voor inwoners. Niet in staat zijn om werk te bereiken en daardoor niet kunnen deelnemen aan betaalde arbeid heeft gevolgen voor economische zekerheid, levenskwaliteit en welvaart voor een regio (Andrews & Withey, 2012). Ook volgens Makri (1999) bestaat bereikbaarheid uit twee aspecten. Het transportaspect is de eerste en heeft te maken met de kosten, tijd en afstand van de reis die gemaakt moet worden om een bepaalde activiteit te bereiken. Het tweede aspect is de activiteit, die vooral te maken heeft met de dichtheid van locaties van bepaalde activiteiten (Makri, 1999). Shen en Sanches (2005) laten zien dat de buurt waar iemand woont en toegang tot een auto van groot belang zijn voor het vinden van een baan vanwege de betere bereikbaarheid. De Social exclusion unit (2003) toont echter aan dat dit verband ook de andere kant op werkt. Werkloosheid is een belangrijke factor voor het hebben van een slechte transportsituatie, ofwel slechte mobiliteit. Beide factoren kunnen elkaar dus op een negatieve manier versterken. Daarnaast leidt een vergroting van bereikbaarheid volgens Rietveld (1994) ook tot een betere match op de arbeidsmarkt vanwege de grotere forensenregio. Deze betere match leidt volgens hem tot een toename in productiviteit.

Geurs en van Wee (2004) hebben vier belangrijke aspecten van bereikbaarheid ontwikkeld die bovenstaande aspecten omvatten. Deze vier aspecten zijn landgebruik, transport, tijdelijkheid en individuele effecten. Uitgaves aan transport kunnen helpen de kosten, tijd en afstand van het fysieke aspect van bereikbaarheid te verkleinen (Geurs & van Wee, 2004; Doi, Kii & Nakanshi, 2007). Uitgaves die op één van deze drie factoren inzetten kunnen dus bijdragen aan het verbeteren van het transportaspect. Steuerle en Lehrman (2000) bespreken bijvoorbeeld de mogelijkheden van een taxivoucher. Daarnaast kunnen investeringen in vervoersmideleigendom en onderwijs zorgen voor een verbetering van het individuele component. Uitgaves aan het verbeteren van de tijdelijke component kunnen via het verkleinen van tijdrestricties zorgen voor een verbetering. Uitgaves die investeren in het langer open houden van winkels en diensten, of ervoor zorgen dat de burger meer tijd heeft, kunnen hieraan bijdragen (Geurs & van Wee, 2004). Ten slotte kunnen uitgaves aan het component landgebruik (Geurs & van Wee, 2004), ofwel dichtheid en locatie van voorzieningen (Makri, 1999), de bereikbaarheid verbeteren. Bovenstaande is weergegeven in tabel 2.

Component	Uitgave
Transport component	<ul style="list-style-type: none"> • Investeringen in fysieke infrastructuur • Investeringen in vervoersdiensten
Individueel component	<ul style="list-style-type: none"> • Investeringen in eigen vervoer • Investeringen in onderwijs
Land gebruik component	<ul style="list-style-type: none"> • Investeringen in extra voorzieningen • Investeringen in verbeteren bestaande voorzieningen
Tijdelijk component	<ul style="list-style-type: none"> • Investeringen in langer openhouden huidige voorzieningen

Tabel 2: Opsplitsing uitgaves in bereikbaarheid. Bron: Geurs & van Wee (2004)

Leefbaarheid

Leefbaarheid wordt door Marsman en Leidelmeijer gedefinieerd als de evaluatie van een burger van de leefomgeving. Veenhoven (2001) stelt dat leefomgeving gelijkgesteld kan worden aan de kwaliteit van de omgeving. Volgens het RMB (1996) bestaat de kwaliteit van de leefomgeving uit de totaalperceptie van een aantal factoren. Het is niet de som van de losse factoren, maar één totaal als gevolg van alle factoren die de leefomgeving maken. De factoren die hier invloed op hebben zijn:

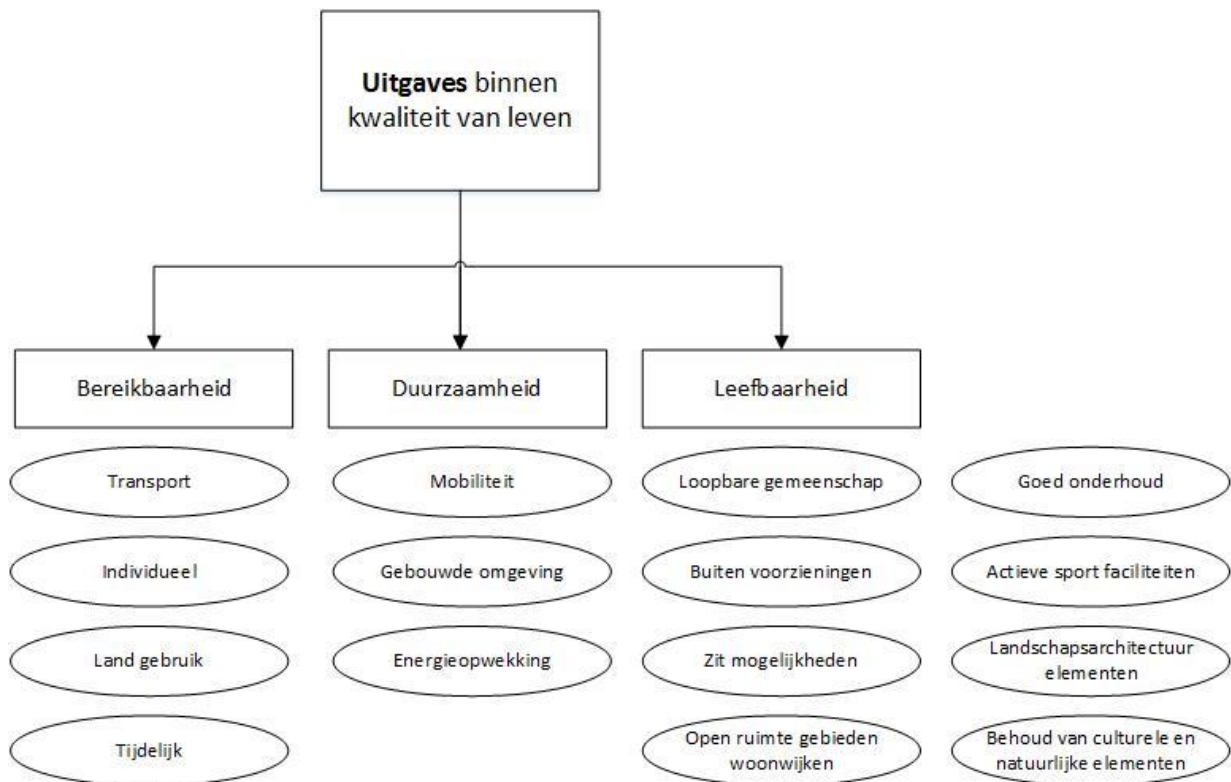
natuur, open ruimte, infrastructuur, gebouwde omgeving, voorzieningen voor fysieke omgeving en natuurlijke hulpbronnen. Wat hieruit duidelijk wordt, is dat er enige overlap is tussen bereikbaarheid en leefomgeving. Deze overlap zit vooral in mogelijke voorzieningen, maar ook infrastructuur heeft te maken met bereikbaarheid. Smith, Nelischer en Perkins (1997) hebben onderzoek gedaan naar fysieke objecten die de gemeenschapskwaliteit beïnvloeden. Zij stellen daarbij 10 kenmerken van de fysieke leefomgeving op die het belangrijkste zijn voor deze gemeenschapskwaliteit (Smith et al., 1997). De definitie kwaliteit van gemeenschap toont veel overeenkomsten met het domein leefbaarheid zoals in dit onderzoek besproken. Van de tien belangrijkste fysieke leefomgevingskenmerken worden er 8 overgenomen voor het mogelijk verbeteren van de leefomgeving in de provincie Groningen. “Verschillende instellingen voor gedrag” en “barrièrevrij” zijn allebei buiten beschouwing gelaten. Van deze begrippen kunnen uit de context geen betekenissen gehaald worden. Mogelijke uitgaves die de leefomgeving kunnen verbeteren, vallen hoogstwaarschijnlijk binnen de velden weergegeven in tabel 3.

Fysieke elementen belangrijk voor gemeenschapskwaliteit:	
Loopbare gemeenschap	Goed onderhoud
Buiten voorzieningen	Actieve sport faciliteiten
Zit mogelijkheden	Landschapsarchitectuur elementen
Open ruimte gebieden in woonwijken	Behoud van culturele en natuurlijke elementen

Tabel 3: Opsplitsing uitgaves in leefbaarheid. Bron: Smith, Nelischer en Perkins (1997)

2.4.5 Conclusie

Samenvattend zijn in bovenstaand hoofdstuk belangrijke begrippen en domeinen geïdentificeerd die samen de kwaliteit van leven vormen. Deze domeinen zijn verder teruggebracht naar specifiekere groepen zodat in kaart kan worden gebracht waar binnen de kwaliteit van leven de mogelijkheden liggen voor vouchergebruik. De uitsplitsing van dit concept richting kleinere groepen is schematisch weergegeven in figuur 6.

Figuur 6: Schematische weergave opsplitsing uitgaves binnen Kwaliteit van Leven. Bron: eigen werk

2.5 Conclusie theoretisch kader

Aan het begin van dit hoofdstuk is uiteengezet dat een voucherprogramma bestaat uit drie belangrijke bouwstenen. Aan de hand van literatuur zijn alle drie de bouwstenen in het afgelopen hoofdstuk besproken. Daarbij is per bouwsteen een conceptueel model uitgewerkt dat de belangrijke punten binnen die pijler beschrijft. Deze conceptuele modellen dienen als basis voor het opstellen van de deelvragen van het onderzoek. Daarnaast staan deze conceptuele modellen ook aan de basis van het ontwerp van de interview guide. Tot slot worden ze gebruikt in de discussie van de resultaten.

3. Methodologie

In het volgende hoofdstuk wordt de toegepaste methodologie in dit onderzoek besproken. Deze methodologie dient om de mogelijkheden van een voucherprogramma gericht op het verbeteren van de kwaliteit van leven in kaart te brengen. Dit hoofdstuk is gestructureerd in vier paragrafen. Ten eerste wordt het ontwerp van het onderzoek besproken. Ten tweede wordt de data verzamel methode vastgesteld. Ten derde worden de ethische aspecten van dit onderzoek besproken. Tot slot wordt er uitgelegd hoe de verkregen data is geanalyseerd.

3.1 Onderzoek ontwerp

In dit onderzoek is gekozen voor een intensieve aanpak. De intensieve aanpak heeft als doel om redenen en achterliggende gedachtes te identificeren door het in diepte onderzoeken van één of een paar gevallen (Sayer, 1992). Dit in tegenstelling tot een extensieve aanpak die meer gefocust is op het bereiken van representatieve informatie (Sayer, 1992; Bradford, 2010). Het achterhalen van achterliggende gedachtes en contextueel specifiek onderzoek doen past bij realistische evaluatiemethodes (Hart, 2007). Hart (2007) beschrijft dat realistische evaluatiemethodes via kwalitatief onderzoek in staat zijn om de vraag te beantwoorden hoe programma's of beleidsinstrumenten kunnen werken. Volgens hem mist grootschalig enquête onderzoek de mogelijkheid om uit te leggen waarom er verbanden tussen factoren zijn. De realistische evaluatiemethodes zijn in staat om verbanden tussen de mechanismes van een programma of project en lokale omstandigheden te exploreren (Hart, 2007). Meestal bevat kwalitatief realistisch evaluatieonderzoek verschillende stakeholders en is het een bruikbare onderzoeksmethode voor programmaontwikkelaars. Mark, Henry en Jules (1999) beschrijven binnen deze realistische evaluatiemethodes verschillende richtingen. Waardeonderzoek is één van deze richtingen en focust zich op de waardes en meningen van verschillende stakeholders en de publieke opinie. Het gebruik van dit waarde-onderzoek vroeg in de evaluatie is nuttig aangezien het de belangrijkste uitkomsten volgens stakeholders kan achterhalen en mogelijke onbedoelde effecten van het programma kan identificeren (Mark, Henry & Jules, 1999).

3.1.1 Selectie van de casestudie

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een casestudie. Yin (2014) bespreekt dat het gebruik van een casestudie gepast is als de onderzoeker op zoek is naar hoe en waarom een overheidsprogramma op een bepaalde manier uitgepakt zou hebben. Yin en Davis (2007) geven aan dat een casestudie geschikt is als je een "real world" fenomeen en de daarbij horende context goed wilt begrijpen, maar het lastig is deze twee los van elkaar te zien (Yin, 2014). Het aardbevingsgebied in de regio Groningen is hier de casus vanwege de start van een nieuw grootschalig stimuleringsprogramma wegens de gevolgen van krimp, afneembare leefbaarheid en aardbevingsproblematiek. De gemeenten waar dit recente programma voor bedoeld is zijn: het Hogeland, Loppersum, Appingedam, Delfzijl, Midden-Groningen, Oldambt en Groningen (Nationaal Programma Groningen, 2019). Deze gemeenten dienen in dit onderzoek dan ook als het onderzoeksgebied. De gemeente Groningen is meegenomen in dit plan wegens de recente fusie met de gemeente Ten Boer, die dichterbij het epicentrum van de bevingen ligt. Daarnaast is Groningen vooral opgenomen als regiocentrum die kansen kan bieden in voorzieningen voor Noordoost-Groningen. Echter geldt de problematiek van krimp en afneembare leefbaarheid niet voor de gemeente Groningen door de stad Groningen. Daarom focust dit onderzoek op het gebied ten noordoosten van deze gemeente.

Net als de provincie Groningen hebben meer regio's te maken met problemen rond krimp en afnemende leefbaarheid. Echter maakt de problematiek rondom aardbevingen en de afwikkeling ervan het uitermate geschikt als casestudie voor het verkennen van de mogelijkheden van een voucherprogramma. Door deze combinatie van problemen kan deze case gezien worden als "extreme case" (Flyvbjerg, 2004). Dit betekent dat de case gekozen is aangezien die ongebruikelijk en extra problematisch is ten opzichte van een eventuele andere casus. Hierdoor leveren deze cases vaak meer informatie op (Flyvbjerg, 2004).

3.2 Data verzamel methode

Om meningen van verschillende stakeholders voor het ontwerp van het voucherprogramma in kaart te brengen is gekozen voor semigestructureerde interviews. Het voordeel van deze methode in tegenstelling tot gestructureerde interviews is dat het meer flexibiliteit geeft voor het aankaarten van informatie door de geïnterviewde (Dunn, 2005). Aan de andere kant zijn semigestructureerde interviews in dit geval meer wenselijk dan ongestructureerde interviews zodat de interviewer in staat is het interview in zekere mate te sturen. Volgens Rapley (2004) is een interview een resultaat van een interactie en verschilt de specifieke volgorde van het interview per gesprek. Aangezien het ontwerp van een voucher complex is, is het belangrijk om bovengenoemde flexibiliteit te tonen in het interview, waardoor semigestructureerde interviews de beste keuze zijn. In sommige onderzoeken wordt gekozen voor het gebruik van focusgroepen. Echter leiden 1 op 1 interviews tot een meer open gesprek vrij van conflict, status en zelfpresentatie (Michell, 1999). Focusgroepen zijn meer gefocust op de interactie tussen deelnemers (Cameron, 2005), waardoor de drie laatstgenoemde aspecten van Michell (1999) meer naar voren komen. Vanwege de hoog opgelopen emoties rondom de aardbevingsproblematiek is het daarom beter om 1 op 1 interviews te verkiezen boven focusgroepen, zodat de interviews vrij blijven van conflict, status en zelfpresentatie. De topicguides gebruikt om de verschillende interviews af te nemen zijn bijgevoegd in bijlage 2 en 3.

Voor het selecteren van interviewrespondenten zijn er vier belangrijke gebieden (Rubin & Rubin, 1995): Het vinden van mensen met voldoende kennis over het onderwerp, het verkrijgen van een breed scala aan meningen, het testen van nieuwe thema's bij nieuwe interviews en het kiezen van respondenten die resultaten kunnen uitbreiden. Uit deze vier gebieden volgt dat het belangrijk is om verschillende stakeholders te kiezen. In het bespreken van de mogelijkheden van een voucher zijn de twee belangrijkste partijen de voucheruitgever en de voucherontvanger. In dit onderzoek gaat dit om beleidsmakers en bestuurders (uitgevers) en inwoners (ontvangers). Beleidsmakers en bestuurders zijn samen in een groep geplaatst omdat beide als voucheruitgever fungeren. Bij inwoners is gekozen voor inwoners die actief zijn in de gemeenschap. Dit omdat zij over het algemeen beter in de problematiek in de regio zitten en daardoor in staat zijn om mee te denken met de belangen van andere inwoners in hun achterhoofd. Dit zorgt voor het genereren van een bredere verkenning naar het ontwerp van het voucherprogramma. Alle interviews zijn één op één afgenomen, behalve het interview met Beleidsmaker B en C. Zij hebben op eigen initiatief samen deelgenomen aan een interview. De respondenten zijn via verschillende kanalen geselecteerd voor deelname. Bestuurders zijn benaderd op eigen initiatief via openbare publieke kanalen. Beleidsmakers en bewoners zijn benaderd door gebruik te maken van het netwerk van een aantal werknemers van adviesbureau Royal HaskoningDHV Groningen en een medewerker van de Universiteit van Amsterdam. Bij zowel bestuurders, beleidsmakers en bewoners is gebruik gemaakt van "snowballing". Zo is na elk interview

gevraagd naar mogelijke extra respondenten. Deze stappen hebben geleid tot de dertien interviews zoals weergegeven in tabel 4.

Stakeholder:	Functie:	Benaming in onderzoek:
Voucheruitgevers	Bestuurder in het gebied	Bestuurder A
	Bestuurder in het gebied	Bestuurder B
	Bestuurder in het gebied	Bestuurder C
	Beleidsmaker in het gebied	Beleidsmaker A
	Beleidsmaker in het gebied	Beleidsmaker B
	Beleidsmaker in het gebied	Beleidsmaker C
	Beleidsmaker in het gebied	Beleidsmaker D
Voucherontvangers	Lokaal actieve bewoner	Bewoner A
	Lokaal actieve bewoner	Bewoner B
	Lokaal actieve bewoner	Bewoner C
	Lokaal actieve bewoner	Bewoner D
	Lokaal actieve bewoner	Bewoner E
	Lokaal actieve bewoner	Bewoner E

Tabel 4: Lijst met respondenten en kenmerken

3.3 Ethische overwegingen

Ethische overwegingen zijn belangrijk om mee te nemen in een onderzoek. Het vereist de onderzoeker om rekening te houden met verwachtingen van verschillende groepen, maar ook met sociale en fysieke connecties tussen verschillende groepen (Hay, 2010). In het geval van Groningen is het zeker belangrijk om deze factoren mee te nemen. Het debat rond gaswinning en compensatie heeft de gemoederen de afgelopen jaren hoog doen oplopen. Het is dus belangrijk dat uitspraken in de interviews van verschillende partijen waar gewenst vertrouwelijk en anoniem worden behandeld (Longhurst, 2010). Om vertrouwelijkheid te kunnen waarborgen zijn de interviewuitwerkingen niet openbaar gemaakt. Om anonimiteit te kunnen waarborgen wordt er alleen naar de geïnterviewde zijn of haar rol gerefereerd. Deze kan bij de voucheruitgevers dus beleidsmaker of bestuurder zijn, bij voucherontvangers zijn dit inwoners. Wegens de gevoeligheid rondom dit onderwerp zoals aangekaart is er bewust voor gekozen geen profielschets van de respondenten toe te voegen aan dit onderzoek. Deze volledige anonimiteit is belangrijk voor het onderzoek om sociaal wenselijke antwoorden te voorkomen. Uiteraard is de onderzoeker wel op de hoogte van verschillen in leeftijd, geslacht etc. Hier wordt als vanzelfsprekend rekening mee gehouden in de analyse. Daarnaast is er gerespecteerd als de geïnterviewden zich van antwoord wilden onthouden of zich wouden terugtrekken uit het onderzoek (Longhurst, 2010). Echter is dit niet voorgekomen. Voor elk interview hebben de respondenten een toestemmingsformulier met heldere uitleg over bovenstaande punten ondertekend. Dit formulier is bijgevoegd in bijlage 1. Ten slotte zijn de uitkomsten van het onderzoek gedeeld met de deelnemers, door het toesturen van het rapport. Via deze stappen zijn ten alle tijden de wensen van de geïnterviewden voorop gesteld.

3.4 Data analyse methode

Het analyseren van de interviews is gedaan met de behulp van Atlas.ti. Dit programma biedt hulp bij coderen en ordenen van de verkregen data uit interviews. Voordat de interviews in Atlas.ti zijn geanalyseerd zijn ze volledig getranscribeerd. Wegens vertrouwelijkheid zijn de getranscribeerde interviews niet als bijlagen bijgevoegd. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van deductieve en inductieve codering. Bij deductief coderen wordt van te voren vastgesteld aan de hand van de theorie

wat codes kunnen zijn die helpen bij het organiseren van de tekst en interpretatie makkelijker maken (Crabtree & Miller, 1999). Inductief coderen betekent dat op basis van de vergaarde data codes worden toegepast die de strekking van een stuk tekst geven (Boyatzis, 1998). Thema's die uit de literatuur voor dit voucherprogramma volgden zijn op deductieve wijze gecodeerd. Echter zijn er ook nieuwe thema's door de interviews geïdentificeerd, deze onderwerpen zijn inductief gecodeerd. Een uitgebreidere beschrijving van de codering strategie en daarbij horende codeergroepen kan gevonden worden in bijlage 4.

4. Resultaten Interviews

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de interviews besproken. De drie bouwstenen zoals geïdentificeerd in het theoretisch kader fungeren als rode draad voor de structuur van dit hoofdstuk.

4.1 Keuzevrijheid

4.1.1 Hoeveelheid restrictie op keuzevrijheid

Centraal in deze paragraaf staat als vraag in hoeverre er restricties op de keuzevrijheid van de voucher gelegd moeten worden en wat de motivaties achter deze restricties zijn. Belangrijk om hier aan te geven is dat niet alle respondenten positief zijn tegenover een voucher, maar er gevraagd is wat hun keuzes zijn als er een voucher zou komen. Dit wordt verder toegelicht in de reflectie aan het eind van dit onderzoek.

Weinig keuzevrijheid

Bestuurder B geeft aan dat de keuzevrijheid gering moet zijn. Binnen één onderwerp moet de voucher aan een paar producten uitgegeven kunnen worden. Het gericht op bepaalde producten inzetten is volgens deze respondent belangrijk vanwege dat al het geld terug moet komen naar collectieve leefbaarheid. Ook is Bestuurder B bang dat bij te grote keuzevrijheid *“het allemaal niet meer behapbaar is”*. Beleidsmakers B en C geven aan dat zij niks zien in het opstellen van voorwaarden waarbinnen een voucher uitgegeven mag worden. Het vooraf toetsen van een initiatief aan vooraf gestelde restricties is volgens hen een betere manier.

Medium keuzevrijheid

Beleidsmaker A, Bestuurder A en alle bewoners zijn van mening dat keuzevrijheid belangrijk is in het voucherprogramma, maar dat geheel vrij laten ook niet de juiste oplossing is. Zij vinden vooral dat keuzevrijheid moet bestaan wegens de verschillende voorkeuren van mensen en dat regie bij de inwoners leggen van belang is. Aan de andere kant geven ze aan dat het plan bedoeld is om de *“regio naar een hoger plan te tillen”* (Bewoner B). Voor Bewoner D en E is het van belang dat de voucher uitgegeven wordt aan aspecten die toekomst bestendig zijn, daarnaast vinden ze het belangrijk dat er draagvlak voor de uitgaves is. Voor het gebruik van de vouchers in collectieve uitgaves zorgen restricties volgens Bewoner C ervoor dat de opties niet oneindig zijn. Dit is belangrijk om in een dorp of gemeente consensus te kunnen bereiken. Ten slotte is Bestuurder C bang dat vouchers uitgegeven worden aan het repareren van schade en versterken van huizen. Dit moet volgens deze respondent niet van deze pot betaald worden en ziet dit dan ook als mogelijk probleem.

Volledige keuzevrijheid

Tot slot vinden Beleidsmakers D en E dat als je een voucherprogramma doet je het beste weinig tot geen restricties kan plaatsen. Voor hen is deze afweging vooral gebaseerd op de compensatie waar de voucher dan voor staat. Beleidsmaker D denkt dat inwoners het niet meer zien als compensatie als er restricties aan gehangen worden. Daarnaast denkt Beleidsmaker E dat de administratieve rompslomp zo hoog is dat, als je voor compensatie via vouchers gaat, het effectiever is om het zonder restricties over te maken op inwoners hun rekening.

Bovenstaande resulteert in een diversiteit van meningen over de hoeveelheid keuzevrijheid die een voucherprogramma moet bevatten. Ook worden verschillende motivaties voor respondenten hun keuzes aangedragen. De belangrijkste effecten en factoren worden in komende paragrafen besproken.

4.1.2 Effect op tevredenheid

Om in kaart te brengen wat de mogelijke effecten van keuzevrijheid op inwoners zijn, zijn twee vragen gesteld. Ten eerste is de vraag gesteld of de introductie van een voucherprogramma de inwoners tevredener maakt. Het merendeel van de inwoners geeft aan dat de introductie van een voucherprogramma ze tevredener zou maken. Echter verschilt de sterkte van dit effect wel tussen de inwoners. Zo verwoord Bewoner D het als *“Ik zou er niet ongelukkiger van worden, maar ik ben op dit moment al zeer tevreden, dat zou bij mij niet significant verbeteren”*. Aan de andere kant van het spectrum verwoord Bewoner C het als *“Nou dan zou ik wel zeggen van wauw!”*. Echter doelt Bewoner C niet op individuele uitgaves en ziet deze bewoner de uitgaven van een voucher het liefst ten goede komen aan collectieve vraagstukken. Er zijn verschillende redenen die aangegeven worden voor een verbetering van de tevredenheid. De belangrijkste reden hiervoor is dat er bij extra keuzevrijheid minder van bovenaf wordt opgelegd. De mogelijkheid dat inwoners het geld kunnen besteden aan onderwerpen waar hun eigen leven beter van wordt is een reden die door meerdere respondenten wordt benoemd. Dit wordt vooral gesterkt omdat er scepsis is over hoe uitgaven voor verbetering van de kwaliteit van leven nu worden uitgegeven. Zo zegt Bewoner B *“Via het huidig stramien ben ik bang dat er toch eerder een dorpsplein opgepimpt wordt en een wip kip geplaatst wordt om het even plat te zeggen”*. Toch gaat het veel respondenten niet alleen om hun individuele kwaliteit van leven. Ook Bewoner B geeft aan dat hij tevredener zou worden van de voucher om *“de situatie in het dorp te kunnen verbeteren”*. Voor Bewoner E is het van essentieel belang dat de voucher in staat is om iets structureels te bewerkstelligen. Alleen dan is er de mogelijkheid voor de voucher om de tevredenheid te verbeteren. Bewoner E ziet dat het liefst gebeuren via een voucher op dorpsniveau. Het bedrag moet hoog genoeg zijn, zodat het dorp er over de lange termijn een betere toekomst van krijgt. Een eenmalige financiële injectie moet dus substantieel zijn, zodat het hieraan kan bijdragen.

Op de vraag of de keuzevrijheid ook te omvangrijk kan zijn geven de inwoners de volgende antwoorden. Bewoner A, B en D vinden dat de keuze voor henzelf niet te groot kan zijn. Zo zegt Bewoner B: *“Ik heb mijn eigen prioriteiten”*. Toch denkt Bewoner D dat het voor sommige mensen lastig is. Het stellen van een aantal ruime criteria kan volgens deze respondent voldoende zijn om deze mensen te sturen. Ook Bewoner E erkent dit. Bewoner E: *“Je moet mensen wel een beetje sturen. Laat ik het bij mezelf houden, ik moet af en toe wel een beetje gestuurd worden”*. Deze bewoner geeft hierbij aan dat het geld anders aan allemaal kleine dingen opgaat omdat het niet lukt om een keuze te maken. Interessant is dat Beleidsmaker B en C en Bestuurder B van mening zijn dat je mensen hier niet mee kan belasten. Toch geven drie van de vijf bewoners aan daar zelf geen problemen mee te hebben. Tot slot vindt Bewoner C zoals eerder aangestipt dat de keuze beperkt moet blijven, zodat mensen het eens kunnen worden over collectieve projecten.

Resumerend kan er dus gesteld worden dat het introduceren van een voucher bij de meeste respondenten aan de inwoner kant leidt tot een verbetering van de tevredenheid.

Het effect op tevredenheid wordt in de regio wel geremd door de problemen rondom de afwikkeling van aardbevingsschade. Zo beschrijft Bewoner D: *“Ik ben van mening dat jij pas als individu je wil bemoeien met het verbeteren van je leefomgeving, als je het zelf ook beter voor elkaar hebt”*. De remmende effecten als gevolg hiervan blijven niet beperkt tot de tevredenheid.

4.1.3 Effect op overheidsvertrouwen

Als tweede is namelijk onderzocht wat het effect van een voucherprogramma kan zijn op het overheidsvertrouwen in de regio. Unaniem geven de bewoners aan dat een voucherprogramma geen positief effect heeft op hun vertrouwen in de Rijksoverheid. De belangrijkste redenen hiervoor zijn de problemen rond het dossier van schade, herstel en versterkingen van de gebouwde omgeving. Bewoners geven aan dat vordering op dat dossier een randvoorwaarde is voor herstel in overheidsvertrouwen. Bewoner B geeft aan *“Zolang dat niet geregeld is zal het vertrouwen überhaupt niet terug komen”*. Ook Bewoner A deelt die mening *“Zorg eerst maar dat je dat andere op de rit krijgt”*. Bewoner D denkt zelfs dat het introduceren van een voucher een negatief effect op het overheidsvertrouwen heeft. *“Ik denk dat mensen het gaan zien als afkooksom”* geeft Bewoner D als reden hiervoor. En hierin staat deze bewoner niet alleen. Alle bewoners geven aan dat een groot gevaar van het gebruik van een voucher is dat het wordt gezien als een *“zoethoudertje”* of *“afkooksom”*. Daarnaast geeft Bewoner A aan dat een voucher niet in staat is het gevoel van veiligheid te verbeteren, wat volgens deze bewoner momenteel het belangrijkste is in de regio. Ten slotte geeft Bewoner E aan dat het voucherprogramma een kans zou kunnen zijn voor de Rijksoverheid om te laten zien dat zij in staat is een duidelijk plan uit te voeren. Deze bewoner geeft aan dat dit hoop zou bieden voor de afwikkeling van schade, herstel en versterkingen. Alles bij elkaar genomen liggen er volgens de respondenten geen kansen voor het verbeteren van het overheidsvertrouwen in de regio door de introductie van een voucherprogramma.

4.1.4 Effect op efficiëntie

Rondom de efficiëntie van een voucherprogramma zijn verschillende meningen. Zo geeft Bestuurder A aan *“Dan is de hele wereld daaromheen aan organisaties weg. Dan kan ik voor een heel klein deel van het geld veel meer doen”*. Toch waarschuwen beleidsmakers dat de kosten van een voucherprogramma ook erg hoog kunnen zijn. Er wordt met name gesteld dat een toename aan restricties zorgt voor een verhoging van de administratiekosten die het project meebrengt. De monitorkosten die hierbij komen kijken zijn kosten die het voordeel van efficiëntie kunnen wegnemen. Naar efficiëntie kijkend zou het volgens deze beleidsmakers dan ook een optie zijn om het geld van de voucher zonder restricties over te maken. Volgens Beleidsmaker C wordt hierdoor de kans op versplintering van de uitgaves groter, wat niet ten goede komt aan de uiteindelijke slagkracht van het programma. Duidelijk te merken is dat beleidsmakers en bestuurders worstelen met het probleem dat uitkomsten mogelijk niet te meten zijn. Daarnaast is het controleren van het programma een probleem. Zoals Beleidsmaker E het stelt: *“Vanuit een overheid die verantwoordelijk is voor publiek geld. Krijgen wij nou eenmaal de opdracht om publiek geld zo goed mogelijk te besteden. Dat is de taak waar je in zit”*. Beleidsmaker B geeft aan dat juist bij leefbaarheidsprojecten de mechanismen van meten en controleren lastiger te definiëren zijn. Een aantal van de voucheruitgevers neemt in de mond dat ze toch zeker niet sinterklaas willen spelen. Beleidsmaker A kijkt er op een iets andere manier tegenaan. Deze geeft aan dat het belangrijk is om een brede benadering te hebben van wat je waardevol vindt. Dit wordt gesterkt door Beleidsmaker D die aangeeft dat als het geld als compensatie dient een voucher bredere doelen mag hebben die niet direct meetbaar of controleerbaar zijn. Toch geeft deze ook aan dat er dan wel gerekend moet worden op politieke weerstand tegen het idee. Ten slotte geven een aantal voucheruitgevers ook aan dat kosten voor het gebruik van traditionele programma's ook zeker niet gering zijn.

Op dit onderwerp bestaat dus geen consensus over de kosten van een voucherprogramma. Het voordeel van veel restricties is de mogelijkheid om verantwoordelijkheid te kunnen afleggen over het programma en gericht doelen op te stellen. Het nadeel hiervan is dat meer restricties leiden tot hogere last administratie- en monitorkosten.

4.1.5 Vertrouwen in burger

Aan de grondslag van de discussie in bovenstaande paragraaf ligt de vraag of bewoners uit zichzelf verantwoordelijke uitgaves doen en of ze daarop gecontroleerd moeten worden. Interessant is dat verschillende voucheruitgevers hier anders tegen aan kijken. Een aantal hebben er geen vertrouwen in dat inwoners verantwoordelijke uitgaves zullen doen. Anderen zijn van mening dat zolang je burgers deelgenoot maakt, hier zeker wel mogelijkheden liggen. Zo beschrijft Bestuurder A: *“Je moet wel durven, want dat is altijd het spannende met geld aan inwoners geven zonder daar achteraf nog sturing over te hebben”*. Ook volgens Bewoner B is er vertrouwen nodig van de overheid dat de burger dat zelf wel kan beslissen. Dit vertrouwen van bestuur en ambtenaren ontbreekt geeft deze bewoner aan. Er worden een aantal redenen aangedragen waarom burgers verkeerde keuzes kunnen maken. Beleidsmaker A is bang dat burgers andere keuzes maken als gevolg van de grote hoeveelheid stress die ze ervaren omdat ze al een tijd de regie over hun leven kwijt zijn. Bestuurder B en Beleidsmaker C vinden niet dat je van inwoners kan vragen om dat allemaal te moeten overwegen. Bestuurder B vindt dat vanwege de grote hoeveelheid mensen die in financieel zwaar weer zitten in de regio. Deze bestuurder is hierdoor bang dat mensen voor de korte klap gaan. Daarnaast is participatie volgens Bestuurder B in het aardbevingsgebied extra lastig omdat mensen met een hogere leeftijd en een lager opleidingsniveau er veelal niet op zitten te wachten om te participeren. Bewoner B en Bestuurder A storen zich aan de aanname van beleidsmakers dat de inwoners niet in staat zijn om het geld verantwoordelijk te besteden. Zo stelt Bewoner B: *“je ziet dat een groot deel van die wetgeving is geënt op die paar misbruikers. Terwijl het grootste deel van de bevolking het wel goed doet en zich er wel aan wil houden”*. Kortom, sommige beleidsmakers en bestuurders hebben te weinig vertrouwen in de keuzes in uitgaves die inwoners maken om een voucher met weinig restricties uit te geven. Daarnaast zijn er ook geluiden die het niet eens zijn met het gebrek aan vertrouwen in de burger om het aan de juiste dingen uit te geven.

4.1.6 Substitutie-effect

De verschillende beleidsmakers en bestuurders zijn gevraagd of zij problemen met substitutie-effecten zien ontstaan in het gebruik van een voucherprogramma. Overeenstemming is er over dat substitutie-effecten waarschijnlijk optreden bij het gebruik van een voucherprogramma. Zo geeft Beleidsmaker A aan dat je *“als overheden moet je accepteren dat je dat risico neemt”*. Echter geven Beleidsmakers (D en E) en Bestuurders (A en B) aan dat zij het substitutie-effect niet zien als een probleem in dit geval. Zo geeft Bestuurder A aan dat er niks mis is met dat inwoners dan *“ineens in de maand een beetje lucht over hebben”*. Beleidsmaker E geeft aan dat er veel lage inkomens in de regio wonen die het *“heel goed kunnen gebruiken als er wat extra's komt”*. Daarnaast geeft Bestuurder B aan dat het geld wat inwoners hierdoor extra terug krijgen *“vaak terugslaat op je eigen winkeliers”*. Substitutie-effecten zijn dus aanwezig volgens de respondenten, maar vormen in hun ogen geen probleem.

4.2 Distributie

4.2.1 Doelgroep

Deze paragraaf gaat over de keuzes die respondenten hebben gemaakt met betrekking tot de doelgroep. Er is consensus tussen de respondenten dat de voucher gericht moet zijn op de mensen die in de aardbevingsregio wonen. Zo stellen Bewoner D en Beleidsmaker D dat ze hem het liefst geografisch zouden afbakenen. Bewoner E zegt: *“Ik vind eigenlijk dat iedereen er gewoon recht op heeft”*. Alhoewel de meeste respondenten het hiermee eens zijn vinden ze het toch lastig om te definiëren wie *“iedereen”* dan is. Zo geeft Bewoner B aan dat de doelgroep de elf aardbevingsgemeenten zijn. Beleidsmaker D geeft aan dat niet iedereen in elke gemeente last heeft van de aardbevingen. Sommige inwoners die wel in een aardbevingsgemeente wonen, hebben veel minder tot geen last ervaren van aardbevingen in vergelijking met mensen die dicht bij het centrum van het gebied wonen. Ook Bewoner D geeft aan dat het lastig is om de contouren van het aardbevingsgebied te trekken: *“hoe groot je de grens ook maakt, er valt altijd iemand buiten”*. Bewoner E vindt dat mensen die de voucher ontvangen ook een bepaalde verbondenheid met het gebied moeten hebben. De voucher moet niet naar *“de mensen die even in een huurhuis komen zitten, geld opstrijken en na een half jaar weer weggaan”*. Ook Bestuurder A en Beleidsmaker E stippen de gevaren van geld dat weg vloeit uit de regio aan. Vooral omdat er veel krimp is in het gebied zien zij daar problemen ontstaan. Een ander gevaar volgens Beleidsmaker E is dat wegens verschillende oud historische-scheidslijnen het ene gebied zelfredzamer is dan het andere gebied. Dat resulteert erin dat het ene gebied meer aanspraak op de voucher zal maken dan de ander. Daarnaast zijn de inwoners van het ene gebied in staat de voucher verantwoordelijker te besteden dan de inwoners van het andere gebied. Ook binnen gebieden tussen inwoners kan dit gevaar optreden. Volgens Beleidsmaker A zie je bij dit soort programma's altijd *“sterke bijen die hun weg goed naar de honing weten te vinden”*. Ook Bestuurder B maakt zich hier zorgen om. Beleidsmaker D ziet ook problemen ontstaan in de regelgeving in Nederland. Bijvoorbeeld mensen met een uitkering die het geld gelijk moeten afdragen of inwoners die tegelijk ondernemers zijn waardoor je in *“staatsteun achtige situaties terecht komt”*. Volgens deze respondent moet het wel mogelijk zijn om *“dingen te verzinnen hoe je dat kan voorkomen”*. Concluderend is er dus consensus over wie er recht moet hebben op de voucher, echter is het wel lastig om deze groep af te bakenen. Daarnaast zijn er ook een aantal gevaren genoemd die komen kijken bij het kiezen van een doelgroep.

4.2.2 Waarde

Deze paragraaf brengt in kaart hoe de respondenten vinden dat de waarde van de vouchers verdeeld zou moeten worden. Daarnaast worden de standpunten van de respondenten rondom een eigen bijdrage uitgelicht.

Verdeling

In dit geval is er een verschil zichtbaar tussen voucheruitgevers en voucherontvangers. Een aantal voucheruitgevers (Bestuurders A, B en Beleidsmaker E) vinden dat de voucher gedifferentieerd moet worden tussen verschillende groepen. Bestuurder A ziet het liefst dat er gedifferentieerd wordt op inkomensgroepen om sociale ongelijkheid tegen te gaan. Deze respondent geeft aan *“de maatschappelijke ongelijkheid in uitgangspositie is al heel erg groot”*. Bestuurder B heeft andere beweegredenen voor het differentiëren in de waarde van de voucher. Deze respondent vindt dat er gedifferentieerd moet worden op geleden schade. *“Jouw leed is anders dan mijn leed”*, daardoor is het niet mogelijk om de voucher gelijk te trekken. Ten slotte vind Beleidsmaker E dat er naast schade

verschillende indicatoren meegenomen moeten worden. Het uiteindelijke doel hiervan is dat mensen die het meeste fysieke en mentale schade hebben geleden meer krijgen dan andere inwoners.

Interessant is dat de Bewoners (A, B en D) juist vinden dat de voucher voor iedereen gelijk moet zijn. Zij dragen hetzelfde argument aan als Bestuurder B en Beleidsmaker E. Echter zijn zij van mening dat het ingewikkeld is om iedereen zijn of haar schade op waarde te schatten. Daardoor is het volgens hun de beste oplossing om iedereen een gelijke voucher te geven. Zo stelt Bewoner B: *“Of je nou in een dorp woont of aan de stadsrand, of je nou een groot huis hebt of een klein huis, nee dat maakt niet uit. Of huur huis of koop huis, dat mag niet uitmaken”*. En Bewoner A stelt: *“waarom moet mijn buurman minder hebben dan ik?”*. Bewoner E vindt het verdelen van de waarde van de voucher over iedereen ook te ingewikkeld. Deze bewoner pleit mede daarom voor een voucher op dorpsniveau. Het verdelen van regelingen heeft in het verleden al tot veel problemen geleid volgens deze respondent.

Samenvattend zijn er dus verschillende meningen over de verdeling van het geld. Interessant is dat deze beide kampen dezelfde achterliggende motivatie hebben. Echter zien burgers de verdeling als zo complex dat in hun ogen een gelijke verdeling eerlijker is.

Eigen bijdrage

Bestuurder B en Beleidsmaker A, B en C behoren tot de groep van voucheruitgevers die het van belang vinden dat er bij de voucher ook een eigen bijdrage wordt gedaan door de inwoners. De rede hiervoor is dat Bestuurder B en Beleidsmaker B en C vinden dat een voucherprogramma moet fungeren als katalysator voor het bereiken van bepaalde doelen. Beleidsmaker B stelt hierbij dat er *“een inspanningsverplichting aan de andere kant moet zijn”*. Beleidsmaker C vult aan dat het *“commitment, betrokkenheid en involvement”* creëert. Bestuurder B vindt dat een klein deel door de overheid bekostigd mag worden, bijvoorbeeld een bepaald percentage. Door aan de absolute hoogte van dit percentage een maximum te stellen ziet deze bestuurder geen grote problemen van sociale ongelijkheid ontstaan.

Bewoners B, C, D en E vinden het instellen van een eigen bijdrage ook een goed idee. Zij geven aan dat dit meer betrokkenheid creëert onder de inwoners en dat projecten dan meer van de inwoners voelen. Zoals Bewoner E het stelt: *“Ik heb er een hekel aan, maar ik denk wel dat het goed is”*. Bewoner A vindt het geen goed idee *“de ander zegt van joh ik heb geen geld en nou maak je mij ook nog blij met een dode mus”*. Ook Beleidsmaker D en E en de andere bewoners dragen zorgen voor het buiten boord vallen van mensen omdat zij niet in staat zijn de eigen bijdrage te financieren. Bewoner E geeft aan dat dit op te lossen is door als inwoners die het niet kunnen financieren bij de gemeente kunnen aankloppen voor een lening om zo de eigen bijdrage te bekostigen. Ten slotte wijst Beleidsmaker D erop dat cofinanciering ook gezocht kan worden buiten een eigen bijdrage.

Kortom, een eigen bijdrage wordt door het overgrote deel van de respondenten als een goede manier ervaren om betrokkenheid te creëren. Echter ligt er een probleem voor mensen die niet in staat zijn de eigen bijdrage te doen.

4.2.3 Individueel en collectief

In deze paragraaf wordt besproken wat verschillende respondenten vinden over het vraagstuk of een voucher aan een groep of aan een individu zou moeten worden uitgekeerd. Hierbij worden diverse voor- en nadelen ten opzichte van beide mogelijkheden aangestipt.

Voucher individueel

Volgens Beleidsmaker D is het gepast om de voucher op individuele basis uit te keren als het regionale programma wordt gezien als compensatie voor de aardbevingsproblematiek. Volgens Bestuurder A kan een individuele voucher leiden tot een verlichting van de situatie. Deze respondent denkt dat een individuele voucher bewoners van de regio kan helpen om weer wat te kunnen ontspannen. Beleidsmaker A ziet als positieve punt van de individuele voucher dat je mensen weer zelf regie geeft. Dit omdat *"het aanhaken van mensen bij wat er gebeurt heel waardevol is"*. Een andere reden om het volgens Beleidsmaker D individueel te doen is omdat budgetten en vouchers die aan grotere groepen worden uitgegeven vaak niet in staat zijn om iedereen te compenseren. Bij een individuele voucher *"heb je het evenredig verdeeld"*.

Toch zijn er volgens verschillende respondenten ook nadelen van een individuele voucher ten opzichte van een collectieve voucher. Zo is volgens Beleidsmaker C bij een individuele voucher de versplintering van het geld nog groter dan bij een voucher voor collectieven. Hierdoor is deze respondent bang dat structurele verandering niet wordt bereikt. Beleidsmaker D ziet de mogelijkheden voor het besteden van een stimuleringsprogramma op drie verschillende lagen. Er zijn kleine zaken die op individueel niveau kunnen. Andere zaken kunnen beter via collectieve participatie. Ten slotte zijn er onderwerpen die *"hoog-over"* door de overheid moeten, die kunnen ook niet met collectieve vouchers worden bereikt.

Voucher collectief

Bewoner C en E geven duidelijk aan dat als een voucherprogramma wordt uitgevoerd, zij dit het liefst op een collectief niveau zien gebeuren. Zij geven hierbij beide aan dat de samenleving al individualistisch genoeg is en dat *"ze het samen moeten doen"*. Bewoner E geeft aan dat er zo veel verschillende belangen zijn in een dorp, dat in geval van een individuele voucher iedereen *"gewoon zijn eigen dingetje"* gaat doen. Daarnaast geeft Bewoner C aan dat het positieve aan een voucher voor een collectief is dat je samen verantwoordelijk bent. Deze mening wordt gedeeld met Beleidsmaker E. Deze respondent geeft aan *"maar met iets meer geloof in het niveau van de gemeenschap is dat het dan niet van het ene individu afhankelijk is"*. Dit zou ervoor moeten zorgen dat het door mensen wordt gedragen en minder kwetsbaar is voor individueel uitvallen. Bestuurder B geeft aan dat hier het maatschappelijk middenveld voor bestaat, bestaande uit stichtingen, verenigingen en sportverenigingen. Deze respondent geeft aan dat vouchers aan deze organisaties in staat zijn het maatschappelijk nut te dienen.

Ook Bewoner D deelt dat er via deze weg goede dingen gebeuren. Toch zijn er de afgelopen jaren veel projecten geweest via participatiebudgetten voor dit maatschappelijke middenveld die zonde van het geld zijn geweest. Bewoner D: *"Er zijn projecten opgestart omdat er geld was, niet omdat er behoefte was, maar omdat er geld was"*. Bestuurder A vindt dat een voucher niet gepast is op collectief niveau. De belangrijkste rede hiervoor is dat het lastig is om te bepalen wie er dan recht heeft op het ontvangen van deze voucher. Daarnaast zijn er *"soms individuen die een veel grotere mond hebben dan de rest van de buurt"*. Bewoner A, B en D delen deze mening van Bestuurder A. Bewoner C en E vinden het ook belangrijk dat er geprobeerd wordt iedereen te betrekken in de uitgaves van zo'n collectieve voucher. Echter geven zij ook aan dat sommige mensen zich er niet bij willen betrekken. De rede hiervoor zou kunnen zijn dat niet iedereen zich vertegenwoordigd voelt door een buurt of dorpsvereniging (Beleidsmaker E).

Mogelijkheden individueel voor collectief

Bestuurder C ziet het bij een individuele voucher als noodzakelijk om *“de weg naar collectiviteit niet direct af te sluiten”*. Deze respondent vindt dat iets bedacht moet worden zodat individuele vouchers ook gebundeld kunnen worden en als collectief uitgegeven kunnen worden. Verschillende respondenten (Bestuurder A, Bewoner B en D, Beleidsmaker D) kaarten aan dat zij wel mogelijkheden zien voor het gebruik van individuele vouchers voor het uitvoeren van collectieve projecten. Zij denken dat op kleine schaal, bijvoorbeeld dorpsniveau of straatniveau, het mogelijk is dat mensen de individuele vouchers bij elkaar leggen om collectieve projecten te kunnen realiseren. Op grotere schaal zien zij hier geen mogelijkheden voor. Bestuurder A denkt wel dat het dan goed is om dit in de voucher met restricties op te leggen. Bijvoorbeeld dat een deel collectief uitgegeven moet worden. Beleidsmaker E deelt deze mening en denkt dat zonder verplichting inwoners hun deel niet bijdragen aan collectieve projecten. Dit geldt volgens deze respondent omdat je hiermee *“verondersteld dat mensen de rijkdom hebben om überhaupt geld aan iets anders te kunnen besteden”*. Bewoner E denkt dat er ook zo over. Deze respondent zegt: *“Je moet mensen niet buiten sluiten, maar ook zichzelf net laten bij sluiten”*. Hiermee wordt bedoeld dat een deel van de mensen dit geldbedrag niet zal inleggen om collectieve projecten te bewerkstelligen. Beleidsmaker A ziet dit mogelijke *“free rider”* gedrag als een probleem bij zo’n soort systeem. Volgens Beleidsmaker A, B, C en Bewoner C is het ook mogelijk om dit op een meer indirecte manier te faciliteren. Beleidsmaker A en Bewoner C kaarten bijvoorbeeld aan dat het mogelijk is om inwoners te laten stemmen over de toekomstige plannen van een dorp. Bewoner A denkt juist weer dat dit ook kan met het verdelen van geld van een individuele voucher over verschillende potjes. Consensus is er tussen de respondenten dat er in dit geval wel gekozen moet worden voor een beperkt aantal projecten om uit te kiezen. Dit omdat dat de haalbaarheid van de realisatie van de projecten verhoogt (Bewoner A, B en C). Dit brengt volgens Beleidsmaker C een extra probleem met zich mee. Namelijk, wie mag deze verschillende mogelijke bestemmingen bepalen.

Samenvattend zijn er in bovenstaande paragraaf verschillende voor- en nadelen van collectieve en individuele vouchers besproken vanuit het perspectief van de verschillende respondenten. Daarnaast zijn de mogelijkheden die individuele vouchers eventueel voor collectieve uitgaven kunnen bieden besproken.

4.3 Uitgaven

4.3.1 Duurzaamheid

Voucheruitgevers

Onder voucheruitgevers worden binnen het domein duurzaamheid een aantal uitgaves genoemd waar een individueel voucherprogramma geschikt zou kunnen zijn. Iedereen vindt dat een voucher mogelijkheden kan bieden voor het verduurzamen van huizen in de regio. Bestuurder B vindt dat *“omdat je dan ook gelijk een andere opgave pakt, om Groningen te verduurzamen op woningniveau”*. Bestuurder A en B geven beide aan dat het ook een goed idee is, omdat in de toekomst gaat blijken dat een deel van de huizen buiten de versterkingsopgave gaat vallen. *“Dat betekent dat die duurzaamheidsopgave voor de individuele inwoner groter is geworden”* (Bestuurder A). Daarnaast is volgens Bestuurder A het onderhoud aan woningen dankzij de onzekerheid rond aardbevingen door veel bewoners al jaren uitgesteld. Beleidsmaker D ziet de voucher liever niet beperkt worden tot slechts een paar duurzame maatregelen aan het eigen huis. In het geval van een duurzaamheidsvoucher ziet deze respondent het liefst een bredere inzet. Zo kunnen een elektrische auto maar ook een snellere internet verbinding ook binnen deze voucher wat betekenen volgens

Beleidsmaker D. Er zijn volgens de voucheruitgevers ook velden waar het gebruik van een individuele voucher binnen duurzaamheid minder geschikt is. Zo vinden Beleidsmaker D en Bestuurder A en B dat hoe groter en collectiever het project, hoe minder geschikt het is om met een voucherprogramma aan te pakken.

Voucherontvangers

De zorgen van Bestuurder A worden gedeeld door Bewoner A. Deze laatste laat optekenen: *“Maar als ik hier nog niet weet wat er bouwkundig versterkt gaat gebeuren, kan ik hier nog niks aan verduurzaming doen”*. Toch is deze Bewoner naast dit probleem wel enthousiast over het gebruik van een voucher voor duurzaamheid. Net al de voucheruitgevers ziet deze bewoner de kansen hier in de woning liggen met betrekking tot verduurzamen en het installeren van duurzame installaties. Ook Bewoner D deelt de mening van investeringen in de woning om te verduurzamen. Voor deze bewoner is deze keuze tweeledig. Enerzijds kunnen deze investeringen de vaste lasten verlagen, wat al een tijd een wens is voor deze bewoner. Anderzijds wil deze bewoner ook graag bijdragen aan het verminderen van de ecologische voetprint die de mens achterlaat. Vooral omdat Groningen een regio is waar mensen van de fossiele brandstoffen af willen, ziet deze respondent een voucher in dit veld als goede kans. Bewoner B deelt de beweegredenen van Bewoner D. Echter ziet Bewoner B ook kansen voor een duurzaamheidsvoucher in de collectieve zin. Via een constructie met aandeelschap zou deze bewoner graag lid worden van een coöperatie op dit gebied. Daarnaast zou zo'n aandeelschap volgens deze bewoner ook uitkomst kunnen bieden in de transitie naar duurzamere landbouw. Bewoner E geeft aan dat hij/zij meer voelt voor een voucher in collectiviteit bij het duurzaamheidsvraagstuk. Toch laat deze bewoner blijken dat in beide gevallen, individueel of collectief, de voucher graag zou willen uitgeven aan advies over wat de beste opties zijn van het verduurzamen van zijn/haar huis of dorp. Ook Bewoner E geeft aan dat die het graag ook deels aan advies uit zou willen geven. Tenslotte zou Bewoner C het graag willen besteden in de collectieve zin in de vorm van het aanleggen van een bos/park om CO₂ op te nemen en recreatie te bieden.

Concluderend zijn de respondenten het erover eens dat er mogelijkheden liggen binnen het domein duurzaamheid voor het gebruik van een voucher. Via een individuele voucher kan er geïnvesteerd worden in vooral de eigen woning.

4.3.2 Leefbaarheid

Voucheruitgevers

Er is consensus tussen de voucheruitgevers dat veel mogelijkheden in de leefbaarheid van een collectieve aard zijn. Als het bijvoorbeeld om voorzieningen gaat zegt Beleidsmaker A: *“daar loop je denk ik tegen het probleem aan van hoe ga je die gezamenlijkheid organiseren”*. Ook Bestuurder B ziet problemen in een individuele voucher voor leefbaarheid. Volgens deze respondent moeten dit soort zaken via bestaande verenigingen geregeld worden. Bestuurder A en Beleidsmaker D zien juist kansen voor in een voucher in een kleine groep mensen die zich bundelt. Zo spreekt Bestuurder A van *“de grens tussen collectiviteit en individueel”* en Beleidsmaker D ziet op leefbaarheid *“de grootste kans op kleinschaligheid”*. De kansen van een voucher hiervoor liggen volgens deze respondenten vooral in het verbeteren van de leefomgeving. Daarnaast zien Beleidsmaker B en C ook kansen voor het verbeteren van de leefomgeving. Zij noemen als voorbeeld om het huis of schuur op te knappen in de oude stijl om *“de prachtige identiteiten van de dorpen te behouden”*. Al zien ze dit liever gebeuren met een subsidie, in plaats van een voucherprogramma. Ten slotte zien Beleidsmaker A en Bestuurder B nog

een specifieke kans. Beiden denken dat het levensloopbestendig maken van de woning ook een goed doel voor de voucher zou zijn.

Voucherontvangers

Bewoner A en D zijn van mening dat niet elk dorp of kern alle voorzieningen hoeft te hebben. *“Genoeg kernen die zijn daar veel te klein voor”*, schetst Bewoner A. Bewoner D zegt: *“het is niet meer van deze tijd dat elk dorp een school, een winkel en een kroeg moet hebben”*. Beide vinden dat een voucher ten goede zou moeten komen aan het verbeteren van de fysieke leefomgeving. Voor Bewoner D geldt dat in het speciaal voor het openbaar groen. Ook Bewoner C zou graag een voucher ten goede zien komen aan groen. *“Groen geeft rust, groen geeft de mensen ook het idee van er is meer dan alleen steen”*, zegt deze respondent. Daarnaast is Bewoner C van mening dat het ook voor het milieu beter is waardoor doelstellingen voor duurzaamheid en leefomgeving worden gecombineerd. Bewoner B heeft een tegenovergestelde mening dan bovengenoemde respondenten. *“Ik zou het minder snel uit willen geven aan het op pimpen van je leefomgeving, dat kost volgens mij een heleboel geld, terwijl het uiteindelijk genot daarvan beperkt is”*. Deze bewoner ziet dus niks in het investeren in de fysieke leefomgeving. Het vormen van coöperaties in het dorp om bepaalde voorzieningen overeind te houden is iets wat deze bewoner graag met een leefbaarheidsvoucher zou willen bewerkstelligen. Het gaat dan in het bijzonder om voorzieningen in de zorg en een winkel. Ook Bewoner C vind naast het verbeteren van het groen dat het belangrijk is om in voorzieningen te investeren. Volgens Bewoner A en E hoeft dat niet alleen in de voorziening zelf, maar zou een vergoeding voor een vrijwilliger die het draaiend houdt er ook van betaald moeten kunnen worden. Ten slotte ziet Bewoner E de voucher graag ten goede komen aan de saamhorigheid in het dorp. *“We moeten zorgen dat we in contact komen met elkaar en dat houden en op een makkelijkere manier doen”*, zegt deze bewoner. Mogelijkheden hiervoor zitten in het verbeteren van het dorps huis en het ontwikkelen van een app waarop mensen elkaar voor allerlei zaken makkelijk kunnen bereiken. Een collectieve leefbaarheidsvoucher om dit te helpen realiseren is volgens deze respondent geschikt. Daarnaast kan hier ook met een individuele voucher aan bijgedragen worden. Zo stelt deze respondent dat een laptop of tablet om gebruik te maken van deze app een goede optie zou zijn. Ook een cursus om goed gebruik te kunnen maken van de app moet tot de mogelijkheden behoren volgens deze respondent.

Resumerend liggen de vraagstukken volgens de respondenten veelal meer in het collectieve domein. Op een aantal punten zien verschillende respondenten kansen om gebruik te maken van een voucher voor collectieve groepen of individuele vouchers die besteed kunnen worden aan collectieve projecten.

4.3.3 Bereikbaarheid

Voucheruitgevers

Alle beleidsmakers en bestuurders zijn het eens dat vraagstukken rond het traditionele openbaar vervoer ongeschikt zijn voor een voucher. Zo vindt Bestuurder B: *“Nou echt gewoon de fysieke bereikbaarheid van hoe kom ik van a naar b. Dat vind ik gewoon een gemeentelijk of provinciaal ding”*. Beleidsmaker A is van mening dat als je met vouchers gaat werken, je vraag gestuurd vervoer krijgt waardoor bepaalde lijnen niet meer rendabel genoeg zijn. Toch zien Bestuurder A en Beleidsmakers D en E kansen voor een voucher om het vervoersvraagstuk te verbeteren. Het gaat in dit geval bij allen om vervoer wat *“op de grens van collectiviteit en individueel”* (Bestuurder A) ligt. Bestuurder A ziet kans voor een voucher die kilometer tegoed geeft op een aantal deelauto's die door de gemeente verspreid staan. Dit om het gat op te vullen dat is ontstaan na het optrekken van het OV: *“de lijnen zijn*

groter en verder weg komen te staan van mensen". Beleidsmaker D ziet kansen voor het opzetten van een pendelverbinding via een gezamenlijk initiatief. Ten slotte ziet Beleidsmaker E mogelijkheden in het uitbrengen van een voucher die gebruikt kan worden voor door ouderen voor taxidiensten om de bereikbaarheid van voorzieningen te verbeteren. Beleidsmakers B en C zien het gebruik van deelauto's ook zitten. Echter zien zij hier niet specifiek kansen voor vouchers in. Bestuurder A en Beleidsmaker A zijn ook van mening dat een voucher gebruikt zou kunnen worden voor scholing en cursussen, wat volgens Bestuurder A kan leiden tot een verbetering van het arbeidsmarktvragestuk.

Voucherontvangers

Vier van de vijf geïnterviewde bewoners (Bewoner A, B, D en E) geven aan dat een voucher gebruikt zou kunnen worden door een collectief om iets van deelvervoer of pendelvervoer aan te schaffen. De reden hiervoor volgens Bewoner B, C en E is dat het in het gebied lastig is om met het openbaar vervoer naar andere dorpen te komen. Bewoner B: *"Die vervoerslijnen lopen allemaal naar de grote stad he. Wil je naar een ander dorp in je gemeente, dan moet je al via Groningen"*. Bewoner A, D en E denken dat een oplossing hiervoor kan zijn om een soort pendeldienst op te zetten tussen bepaalde plekken. Bewoner B ziet het anders en denkt dat het aanschaffen van leenauto's uitkomst kan bieden. Ze zijn het er allemaal over eens dat dit buiten het reguliere openbaar vervoer om moet gaan. Bewoner D vindt ook dat het een mogelijkheid kan zijn om mensen die anderen ergens heen brengen hun rijkosten te vergoeden. De meeste zien alleen kans voor een collectieve voucher of een individuele voucher die in collectieve projecten gestoken moet worden. De enige die kansen ziet voor individuele uitgaves is Bewoner B. Deze bewoner zou van de individuele voucher graag een elektrische auto met een oplaadpaal op zonne-energie aanschaffen.

Samenvattend zijn de respondenten het erover eens dat een voucher mogelijkheden biedt voor een vorm van deelvervoer. Respondenten geven ieder op eigen manier invulling hieraan. Daarnaast worden nog een aantal mogelijkheden voor vouchergebruik geïdentificeerd.

5. Discussie

In dit hoofdstuk worden de resultaten geïnterpreteerd aan de hand van de in het theoretisch kader beschreven literatuur. De drie onderzoeksvragen zoals geformuleerd in de inleiding van dit onderzoek fungeren als basis voor de structuur van dit hoofdstuk. Uitkomsten van het onderzoek worden gereflecteerd aan verwachte uitkomsten op basis van de literatuur. Met behulp van zowel literatuur als interviews worden de deelvragen beantwoord.

5.1 Onderzoeksvraag: Keuzevrijheid

De eerste bouwsteen die geïdentificeerd is in het ontwerp van een voucherprogramma is keuzevrijheid. De eerste onderzoeksvraag die bij deze bouwsteen hoort luidt:

“Wat identificeren beleidsmakers, bestuurders en bewoners in het gebied als belangrijke factoren en effecten rondom de hoeveelheid keuzevrijheid van een voucherprogramma?”

5.1.1 Factoren

Zoals eerder besproken worden substitutie-effecten als een gevaar bij een hoge keuzevrijheid beschouwd. Het beperken van de keuzevrijheid kan deze problemen rondom substitutie oplossen. De respondenten erkennen dat substitutie optreedt bij het introduceren van een voucherprogramma gericht op het verbeteren van de kwaliteit van leven. Echter zien zij de bijkomende effecten van substitutie niet als probleem. In vergelijking met de literatuur is dit opmerkelijk. Hierin wordt zoals eerder genoemd substitutie als probleem beschouwd. Regionale stimuleringsprogramma's worden vaak geïntroduceerd in regio's die achterlopen op economische aspecten. Dat substitutie van de voucher daardoor dus het inkomen verhoogt, is amper een probleem volgens de respondenten in dit onderzoek. Voucheruitgevers leggen dus geen extra restricties op als gevolg van het substitutie-effect. Dit leidt er toe dat het substitutie-effect in het ontwerp van een voucherprogramma in deze context geen aandachtspunt is. Dit is weergegeven in tabel 5.

De andere factor die vaak leidt tot het inperken van de keuzevrijheid is het vertrouwen in de keuzes van de voucherontvanger. Steuerle (2000) geeft aan dat bij vouchers altijd discussie is of de voucherontvangers in staat zijn om de juiste keuzes te maken. Volgens hem zijn er een gebrek aan competentie of een gebrek aan middelen de redenen waarom voucherontvangers in sommige gevallen vanuit het perspectief van de voucheruitgever niet de optimale keuzes maken. Ook onder de respondenten van dit onderzoek heerst deze discussie. In dit onderzoek ligt dat zowel in een gebrek aan competentie als gebrek aan middelen. Uit de literatuur en interviews volgt dus dat dit een belangrijk aandachtspunt is in het ontwerpen van een voucherprogramma. Dit is weergegeven in tabel 5.

	Literatuur	Respondenten	Uitkomst	Aandachts- punt:
Factor: Substitutie	Risico substitutie leidt tot beperken in Keuzevrijheid	Risico substitutie wel aanwezig, echter geen probleem. Mensen kunnen wel extra koopkracht gebruiken. Substitutie beperken onnodig.	Substitutie-effect leidt in dit geval niet tot beperking keuzevrijheid.	Nee
Factor: Vertrouwen in burger	Geen vertrouwen door voucheruitgevers in voucherontvangers. Leidt tot beperken in keuzevrijheid	Voucheruitgevers verwachten niet dat alle voucherontvangers juiste keuzes maken. Leidt tot opstellen van restricties. Voucherontvangers vinden zichzelf in staat juiste keuzes te maken.	Geen consensus tussen voucheruitgevers en voucherontvangers.	Ja

Tabel 5: Rol van factor m.b.t. de hoeveelheid keuzevrijheid

5.1.2 Effecten

Eerdere voucherprogramma's hebben geleid tot een toename in tevredenheid (Perri, 2003). Klein en Millar (1995) stellen dat het vergroten van individuele verantwoordelijkheid via meer autonomie een positief effect op de voucherontvanger heeft. Respondenten bevestigen dit en geven aan tevredener te worden van de introductie van een voucherprogramma. De redenen die hiervoor worden aangedragen behoren veelal tot het argument van het vergroten van autonomie van de inwoners. Dit geldt voor zowel een voucher op individueel als collectief niveau. Elke vorm van meer zeggenschap voor de inwoner kan worden ervaren als een verhoging van de autonomie en daardoor een toename in tevredenheid. Een te grote hoeveelheid keuzevrijheid kan een remmend effect hebben op de tevredenheid (Schwartz, 2000). Op één respondent na geven de respondenten aan geen problemen te hebben met het bepalen van hun voorkeur voor uitgaven van de voucher. Deze mensen kunnen volgens Schwartz (2000) gekwalificeerd worden als "satisfiers". De respondent die hier wel moeite mee heeft is een "maximizers". Mensen in deze categorie ondervinden problemen bij toenemende keuzevrijheid. Uit de resultaten van het onderzoek volgt dat de introductie van een voucherprogramma in dit onderzoek een positief effect heeft op de tevredenheid van de voucherontvangers. Problemen door te veel keuzevrijheid vormen geen probleem in dit onderzoek en is dus ook geen aandachtspunt in het ontwerp van het voucherprogramma.

Aangezien de voucher de burger in staat stelt om te participeren (Hulst et al., 2009), verwachten we dat deze voucher het overheidsvertrouwen in Groningen kan verbeteren (Tonkens en Kroese, 2009). Echter wordt dat niet bevestigd door de resultaten. Unaniem geven de bewoners aan dat een voucher niet bijdraagt aan het overheidsvertrouwen. De oorzaak hiervan is de problematiek rondom aardbeving schade, herstel en versterking die volgens de bewoners eerst opgelost dient te worden. Deze reden lijkt dus specifiek voor de regio context van dit onderzoek en een bepaald sentiment wat

daarbij hoort. Dit maakt het lastig om de conclusie breder te trekken naar andere regio's. Toch volgt hier wel uit dat als een voucherprogramma gebruikt wordt ter compensatie van een ander probleem, het mogelijk geen positief effect heeft op het overheidsvertrouwen. De introductie van een voucherprogramma leidt in dit geval niet tot een verbetering van overheidsvertrouwen en moet dus niet fungeren als doel van het voucherprogramma.

Een ander via interviews geïdentificeerd vraagstuk is efficiëntie. Burgerinitiatieven kunnen dienen als goedkoper alternatief in vergelijking met overheidsprogramma's (Bakker et al., 2012). Ook kunnen vouchers goedkoper zijn dan centraal georganiseerde overheidsprogramma's wegens het minimaliseren van administratie- en projectkosten (Steuerle, 2000). Onder de respondenten is geen overeenstemming over de efficiëntie van een voucherprogramma. Over zowel kosten als uitkomsten wordt op verschillende manieren gedacht. Waar wel overeenstemming over is, is dat meer restricties tot meer administratie- en monitorkosten leiden. Zonder restricties is het lastig om verantwoording af te leggen over publiek geld, wat als nadeel wordt beschouwd. Zonder restricties is de sturing, richting voor voucheruitgevers optimale doelen, dus lastiger. Samenvattend kan voor efficiëntie geen positief of negatief effect worden bepaald. Wel is het belangrijkste aandachtspunt in de afweging geïdentificeerd. Dit is weergegeven in tabel 6.

	Literatuur	Respondenten	Uitkomst	Aandachtspunt:
Effect: Tevredenheid	Keuzevrijheid leidt tot een toenemende tevredenheid onder voucherontvangers	Voucherontvangers geven aan tevredener te worden van meer keuzevrijheid	Keuzevrijheid stimuleert tevredenheid	Positief effect van voucherprogramma
Effect: Overheidsvertrouwen	Keuzevrijheid en participatie verkleinen kloof overheid en burger. Toename in overheidsvertrouwen.	Geen effect op overheidsvertrouwen vanwege problematiek rondom ander vraagstuk (aardbevingen)	Verschil door regio specifieke problematiek	Geen effect van voucherprogramma
Effect: Efficiëntie	Vouchers dienen als goedkoper alternatief op andere overheidsprogramma's	Kosten van vouchers worden hoger naarmate er meer restricties op liggen. Minder restricties geeft problemen in halen doelen	Geen consensus over efficiëntie.	Afwegen extra kosten restricties tegenover minder sturing van de uitkomsten bij geen restricties

Tabel 6: Rol van effect m.b.t. de hoeveelheid keuzevrijheid

5.1.3 Conclusie

In deze discussie zijn twee belangrijke aandachtspunten met betrekking tot de hoeveelheid keuzevrijheid in het ontwerp van het voucherprogramma naar voren gekomen. Vertrouwen in de burger en efficiëntie zijn twee belangrijke categorieën die een aandachtspunt zijn in het ontwerpen

van een voucherprogramma. Daarnaast is op basis van interviews vastgesteld dat een toenemende keuzevrijheid tevredenheid verbeterd, maar dat het geen effect heeft op het overheidsvertrouwen in de regio.

5.2 Onderzoeksvraag: Distributie

De tweede bouwsteen die geïdentificeerd is in het ontwerp van een voucherprogramma is distributie. De onderzoeksvraag die bij deze bouwsteen hoort luidt:

“Welke keuzes maken beleidsmakers, bestuurders en bewoners met betrekking tot de distributie van een voucherprogramma? Wat zijn hun achterliggende motivaties hiervoor?”

In tabel 7 is de hoeveelheid consensus in deze keuzes weergegeven. Daarnaast is per onderwerp aangegeven waar het grootste knelpunt ligt en wat andere risico's zijn per onderwerp.

5.2.1 Doelgroep

Het vaststellen van de doelgroep die recht heeft op de voucher is essentieel voor het garanderen van de betaalbaarheid van een voucherprogramma (Perri, 2003). Respondenten zijn het eens dat de voucher uitgekeerd moet worden in het aardbevingsgebied. Echter is het afbakenen van dit gebied of mensen erg moeilijk volgens de respondenten. Dit vormt dan ook het grootste knelpunt in de keuze van de doelgroep door verschillende respondenten. Daarnaast zijn in dit onderzoek verschillende risico's van deze keuzes in kaart gebracht. Er is de angst dat sommige mensen beter in staat zijn om de voucher effectiever te besteden. Ten eerste kunnen sommige mensen die buiten de getrokken grens vallen zichzelf op een slimme manier selecteren. Ten tweede kan dit selectieprobleem ook optreden met groepen. Sommige geografische groepen maken door culturele verschillen meer of minder aanspraak op de voucher. Ten slotte geven de respondenten aan dat er binnen de bouwsteen doelgroep nog een risico aanwezig is. Namelijk, het wegvloeiën van vouchers uit de regio door de gevolgen van krimp. In essentie is er dus consensus over de doelgroep. Bovenstaande is samengevat in tabel 7.

5.2.2 Waarde

Verdeling

Er zijn in essentie twee standaarden voor de verdeling van de waarde van een voucher (Perri, 2003). Enerzijds kan dat door geen verschil tussen socio-economische groepen te maken, het egalitaire standaard. Anderzijds kan dat met een meritocratische standaard, dat betekent met verschil tussen socio-economische groepen. Eén respondent vindt dat het op meritocratische manier verdeeld moet worden. Alle anderen kiezen voor de egalitaire manier omdat elke socio-economische klasse in hun ogen evenveel last heeft van de aardbevingsproblematiek. Hierdoor zijn de meeste voor een verdeling die niet gebaseerd is op socio-economische klasse. Echter is er wel een interessant verschil tussen deze verdedigers van het egalitaire standaard. Zo vinden de meeste burgers dat de waarde voor iedereen gelijk moet zijn omdat het vraagstuk rondom verdeling te complex is. Beleidsmakers en bestuurders vinden juist dat er een verdeling gemaakt moet worden aan de hand van geleden schade. Wel laten zij blijken dat dit erg complex is. Het differentiëren van vouchers brengt een risico van hogere transactiekosten voor de voucheruitgever met zich mee (Perri, 2003). Tussen voucheruitgevers en voucherontvangers is er dus geen consensus over de verdeling van de waarde. Dit is weergegeven in tabel 7.

Eigen bijdrage

Het verplichten van een eigen bijdrage bij de voucher kan zorgen voor een hoger kost-bewustzijn en een betere keuze in uitgave (Bradford & Shaviro, 2000). Dit wordt bevestigd door de respondenten. Het grootste deel van de respondenten geeft aan dat een eigen bijdrage een goed idee is. De meeste argumenten voor deze keuze hebben te maken met het creëren van betrokkenheid. Er is echter een verschil in mening over de hoogte van deze bijdrage. Zo vinden een aantal voucheruitgevers dat de eigen bijdrage het merendeel van het bedrag moet omslaan. Zij vinden dat publiek geld alleen moet functioneren als katalysator. Een deel van de bewoners denkt daar anders over en vindt dat ook een relatief kleine eigen bijdrage zorgt voor die gewenste betrokkenheid. Een nadeel van een (hoge) eigen bijdrage heeft te maken met ongunstige selectie die kan optreden en het gebrek aan middelen zoals eerder genoemd in dit hoofdstuk (Steuerle, 2000). Relatief rijkere mensen zijn namelijk beter in staat om een eigen bijdrage te doen volgens de respondenten. Inwoners die de eigen bijdrage niet kunnen betalen vallen hierdoor buiten de boot door het gebrek aan middelen. Terwijl de beter bedeelde zich in de groep van voucherontvangers kunnen selecteren. Hierdoor kunnen rijkere inwoners meer voordeel halen uit hetzelfde voucherprogramma. Respondenten zijn het dus eens dat een eigen bijdrage moet worden geïntroduceerd. Echter is er wel verschil over de invulling hiervan. In tabel 7 wordt dit kort samengevat.

5.2.3 Individueel en collectief

De motivaties van sommige respondenten om de voorkeur te leggen bij een individuele voucher ligt vooral in de toename in autonomie. Argumenten tegen het uitkeren van de voucher op individueel niveau hebben als basis dat niet alle vraagstukken op individueel niveau aangepakt kunnen worden. Individuele vouchers kunnen zorgen voor een gebrek aan sociale samenhang en toename van sociale uitsluiting (Tonkens & Kroese, 2009). Vooral het verbeteren of behouden van de sociale samenhang is voor veel respondenten een belangrijk argument om de voorkeur aan een collectieve voucher te geven. In de literatuur en de interviews komt naar voren dat sommige mensen echter niet in collectieven willen participeren. Dit is een negatieve kant van de collectieve voucher. Ook zetten de respondenten vraagtekens bij de mate van representativiteit voor een gemeenschap van bijvoorbeeld een dorpsvereniging. Deze argumenten vinden de basis in het probleem dat vouchers voor collectieven niet in staat zijn om iedereen evenredig in zijn of haar behoefte te vertegenwoordigen. Samenvattend kan er gesteld worden dat er geen consensus is over individuele of collectieve vouchers. Het belangrijkste knelpunt met betrekking tot deze consensus is hierboven beschreven en is weergegeven in tabel 7. Naast de problemen tussen individueel of collectieve vouchers wordt er ook nog aangekaart dat sommige vraagstukken zoals grootschalige infrastructuur te groot zijn voor elk soort voucher (zowel collectief als individueel). Dit is in tabel 7 opgenomen als extra geïdentificeerd risico.

	Hoeveelheid consensus in keuze	Belangrijkste knelpunt m.b.t. consensus	Andere geïdentificeerde risico's/knelpunten
Doelgroep	OOOO	Definiëren van iedereen die slachtoffer is van de aardbevingsproblematiek of in het gebied woont.	Ongunstige selectie <ul style="list-style-type: none"> - Individueel - Geografische groepen "Spill-out" effect
Waarde: Verdeling	OO	Voucheruitgevers: zo eerlijk mogelijk in hoogte verdelen naar geleden schade Voucherontvangers: te ingewikkeld om te differentiëren per persoon. Iedereen gelijk is beste verdeling.	Transactie kosten gedifferentieerde voucherprogramma's liggen hoger
Waarde: Eigen bijdrage	OOO	Voucheruitgevers: eigen bijdrage nodig voor commitment Voucherontvangers: kleine eigen bijdrage zodat sociale ongelijkheid als gevolg van eigen bijdrage wordt beperkt	Ongunstige selectie
Individueel of collectief	OO	Pro-individueel: Iedereen heeft andere behoeftes. Pro-collectief: Collectief aanpakken geeft meer effect.	Beide vormen van vouchergebruik mogelijk niet in staat grote collectieve projecten uit te voeren

O= absoluut geen consensus OOOOO=volledige consensus

Tabel 7: Hoeveelheid consensus in keuzes rondom distributie

5.2.4 Conclusie

In deze paragraaf is onderzocht wat de consensus is tussen stakeholders op vier verschillende onderwerpen. Per onderwerp is het belangrijkste knelpunt besproken en zijn andere risico's aangekaart. De meeste consensus is er over de doelgroep van de voucher. Hierna volgt de eigen bijdrage in het onderwerp waarde van de voucher. Ten slotte is er het minste consensus over de waarde verdeling en of een voucher individueel of collectief moet worden uitgekeerd.

5.3 Onderzoeksvraag: Uitgaves

De derde bouwsteen die geïdentificeerd is in het ontwerp van een voucherprogramma focust op de mogelijke uitgaves van de voucher. De derde onderzoeksvraag die bij deze bouwsteen hoort luidt:

“Welke velden binnen de kwaliteit van leven zijn geschikt voor de introductie van een voucherprogramma?”

5.3.1 Duurzaamheid

Alle respondenten zijn het eens dat het gebruik van een individuele voucher voor het verduurzamen van de gebouwde omgeving een geschikt doel is. Specifiek draait het dan om de eigen woningen waarbij een individuele voucher zeker kansen kan bieden op het gebied van verduurzaming. Daarnaast geldt dat ook voor duurzame energie opwekking via zonnepanelen in de eigen woningen. De eigen woning is het favoriete veld van meerdere respondenten om een voucherprogramma te introduceren. In de drie opties zoals opgesteld door de VNG (2015) gaat dit dus vooral om investeren in

verduurzamen gebouwde omgeving en energie opwekking. De mogelijkheid om de voucher samen met een coöperatie uit te geven aan duurzame energie ontwikkeling wordt een enkele keer genoemd. Daarnaast wordt investeren in duurzame mobiliteit ook maar een enkele keer genoemd. Een belangrijke reden hiervoor is dat de vraagstukken rondom duurzame energie opwekking en duurzame mobiliteit vaak lastiger op individueel niveau uit te voeren zijn. Concluderend beschouwen respondenten investeren in het verduurzamen van de gebouwde omgeving als geschikt voor vouchergebruik. Investeren in duurzame energie en mobiliteit kunnen mogelijkheden bieden voor een voucher, echter worden ze gezien als minder geschikt. Dit is weergegeven in tabel 8.

Uitgaves voor verbetering duurzaamheid	Kansen voor vouchergebruik:
Investeren in duurzame mobiliteit	+/-
Investeren in verduurzamen gebouwde omgeving	++
Investeren in duurzame energieopwekking	+/-

++ = vaak als kans genoemd, += aantal keer als kans genoemd, +/- = zowel genoemd als kans als ongeschikt, - = aantal keer genoemd als ongeschikt, -- vaak als ongeschikt genoemd

Tabel 8: Geschiktheid voor vouchergebruik binnen duurzaamheid

5.3.2 Leefbaarheid

De voucheruitgevers zijn het met elkaar eens dat uitgaves binnen leefbaarheid meer collectief van aard zijn. Deze respondenten denken voornamelijk dat een voucher voor leefbaarheid kan slagen als de groep niet te groot is. Meerdere respondenten beschrijven deze ook wel als de grens tussen collectief en individueel. Op die grens is een voucher voor leefbaarheid geschikt. De uitgaves die zij als geschikt beschouwen vallen binnen de leefomgeving. In de categorieën zoals opgesteld door Smith et al. (1997) vallen de meeste uitgaves binnen een aantal categorieën. Voor de voucheruitgevers gaat het hier vooral om de categorieën goed onderhoud en het behouden van culturele en natuurlijke elementen. De voucherontvangers zien een voucher in de collectieve zin vooral besteed worden ten goede van de buiten voorzieningen. Naast de uitgaves van mogelijke velden zoals weergegeven in tabel 9 is de belangrijkste conclusie voor het gebruik van een voucher binnen leefbaarheid in dit onderzoek dat deze geschikt is het domein dat de grens tussen collectief en individueel beslaat.

Fysieke elementen belangrijk voor gemeenschapskwaliteit:	Genoemde elementen:
Loopbare gemeenschap	0
Buiten voorzieningen	+
Zit mogelijkheden	0
Open ruimte gebieden in woonwijken	0
Goed onderhoud	+
Actieve sport faciliteiten	0
Landschapsarchitectuur elementen	0
Behoud van culturele en natuurlijke elementen	+

+= genoemd, 0= niet genoemd

Tabel 9: Geschiktheid voor vouchergebruik binnen leefbaarheid

5.3.3 Bereikbaarheid

In het theoretisch kader zijn er vier belangrijke componenten van bereikbaarheid bepaald (Geurs & van Wee, 2004). Deze zijn: transport, individueel, land gebruik en tijdelijk. Het transport component

biedt de meeste kansen voor vouchergebruik. Mogelijkheden voor vormen van gedeeld vervoer worden verschillende keren aangekaart. Echter gaat het respondenten hier vooral om de kleinschalige uitgaven in het transport component. Grootschalige uitgaven in transport worden beschouwd als een taak van de overheid. Dit heeft geleid tot de splitsing van het transport component in tabel 10. Het individuele component worden door de respondenten slechts een enkele keer aangestipt. Ze zien meer mogelijkheden voor een collectieve voucher of een individuele voucher die in collectieve doeleinden gestoken kan worden. Het verbeteren van het land gebruik component valt hieronder. Het uitgeven van de voucher aan voorzieningen valt onder dit component. Interessant is dat het veel respondenten veelal niet gaat om het verbeteren van voorzieningen. Het behouden van voorzieningen heeft de prioriteit voor de respondenten. Hierdoor is het tijdelijke component ook een aspect waaraan ze graag vouchers willen uitgegeven. Toch krijgt het transport component de voorkeur over het land gebruik en het tijdelijk component. Dit omdat respondenten liever een goede verbinding naar voorzieningen zien dan meer voorzieningen in absoluut aantal. Bovenstaande component met kansen voor vouchergebruik zijn weergegeven in tabel 10.

Component	Kansen voor vouchergebruik:
Transport component: Grootschalig	-
Transport component: Kleinschalig	++
Individueel component	-/+
Land gebruik component	+
Tijdelijk component	+

++ = vaak als kans genoemd, += aantal keer als kans genoemd, +/- = zowel genoemd als kans als ongeschikt, - = aantal keer genoemd als ongeschikt, -- vaak als ongeschikt genoemd

Tabel 10: Geschiktheid voor vouchergebruik binnen bereikbaarheid

5.3.4 Conclusie

In deze paragraaf is vastgesteld welke uitgaves binnen kwaliteit van leven geschikt zijn voor het gebruik van vouchers. Binnen de categorie duurzaamheid liggen de meeste kansen in verduurzaming van de eigen woning. Binnen bereikbaarheid liggen de beste kansen in uitgaves die vallen onder het kleinschalige transport component. Ten slotte zijn er binnen leefbaarheid voor een voucher vooral kansen op het gebied tussen individuele en grote collectieve projecten.

6. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt het onderzoek geconcludeerd. Daarnaast worden de mogelijkheden voor toekomstig onderzoek besproken. Ten slotte wordt er gereflecteerd op het onderzoeksproces.

6.1 Conclusie algemeen

In dit onderzoek is een verkenning uitgevoerd naar de mogelijkheden van een voucherprogramma gericht op het verbeteren van de kwaliteit van leven in het aardbevingsgebied in Groningen. De problemen die vaak optreden rond traditionele regionale stimuleringsprogramma's waren de aanleiding om onderzoek te doen naar een alternatieve aanpak: een voucherprogramma. Mogelijk kan een voucherprogramma meer mogelijkheden bieden voor regionale ontwikkeling in vergelijking met traditionele plannen. Daarnaast kampt de regio Noordoost-Groningen met problemen rondom krimp, leefbaarheid en overheidsvertrouwen. Dit onderzoek heeft onderzocht of een voucherprogramma als alternatief op een traditioneel regionaal stimuleringsprogramma kan dienen in het aanpakken van deze problemen.

Uit de literatuur zijn drie belangrijke bouwstenen voor het ontwerp van een voucherprogramma afgeleid. Gebaseerd op deze bouwstenen zijn de deelvragen voor dit onderzoek opgesteld. Via een realistische aanpak zijn semigestructureerde interviews met beleidsmakers, bestuurders en bewoners uitgevoerd. Met behulp van deze interviews en de literatuur zijn de drie deelvragen beantwoord. In de eerste deelvraag staat keuzevrijheid centraal. In deze onderzoeksvraag is onderzocht welke factoren de hoeveelheid keuzevrijheid in een voucherprogramma bepalen. Daarnaast is gekeken welke effecten keuzevrijheid heeft. Het vertrouwen in de burger en efficiëntie van het voucherprogramma zijn geïdentificeerd als belangrijke aandachtspunten in het ontwerp van een voucherprogramma. Daarnaast leidt meer keuzevrijheid tot een hogere tevredenheid bij de respondenten. Echter heeft meer keuzevrijheid op basis van de interviews in dit onderzoek geen positief effect op het overheidsvertrouwen in de regio. Laatst genoemde moet dan ook geen doel zijn van het voucherprogramma gericht op het verbeteren van de kwaliteit van leven. In de tweede deelvraag staat de distributie van de voucher centraal. In deze deelvraag is onderzocht hoe de stakeholders denken over de distributie van de voucher. Er is gefocust op de achterliggende motivaties van hun keuzes om op die manier in kaart te brengen in welke mate er consensus tussen de respondenten is. In verschillende velden die onder distributie vallen is geïdentificeerd wat het belangrijkste knelpunt is dat ervoor zorgt dat stakeholders niet op één lijn zitten. Onderwerpen waar onenigheid over is zijn de waarde verdeling van de voucher en of een voucher aan individuele of collectieven uitgekeerd moet worden. In de laatste deelvraag is gekeken naar geschikte uitgaven voor de voucher binnen de kwaliteit van leven. Hierin is naar voren gekomen dat binnen duurzaamheid de respondenten een voucher het meest geschikt vinden voor het verduurzamen van hun eigen huis. Binnen bereikbaarheid liggen de kansen in het oplossen van het vervoersvraagstuk via kleinschalige collectieven initiatieven. Ten slotte liggen bij leefbaarheid de mogelijkheden het meeste in de uitgaven die in het veld tussen individuele en grootschalige collectieven uitgaven liggen.

Via het beantwoorden van deze deelvragen zijn de mogelijkheden van een voucherprogramma op drie belangrijke terreinen onderzocht. Voor het ontwerp van een voucherprogramma zijn belangrijke factoren en effecten van keuzevrijheid geïdentificeerd waar rekening mee gehouden moet worden bij het opstellen van een programma. Daarnaast is er binnen distributie gefocust op consensus tussen verschillende stakeholders. Dit heeft knelpunten geïdentificeerd die in het ontwerp van een

voucherprogramma optreden. Bij het opstellen van een voucherprogramma moet rekening gehouden worden met deze knelpunten. Tot slot heeft dit onderzoek in kaart gebracht waar en waarom verschillende stakeholders kansen zien voor vouchergebruik binnen de kwaliteit van leven. Deze verkenning van de keuzes en motivaties van verschillende stakeholders op het gebied van keuzevrijheid, distributie en uitgaven is daardoor een eerste stap geweest om te onderzoeken of een voucherprogramma als alternatief op traditionele regionale stimuleringsprogramma's kan dienen. Op basis van dit onderzoek kan niet gesteld worden of een voucherprogramma hier een gepast alternatief is. Hiervoor is uitgebreider onderzoek van belang. Wel kan dit onderzoek dienen als handvat voor het bepalen van de richtingen voor vervolgonderzoeken. Uitgebreidere aanbevelingen voor toekomstig onderzoek zijn gegeven in de volgende paragraaf.

6.2 Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

Dit onderzoek biedt een aantal aangrijppunten voor toekomstig onderzoek. Allereerst is er op basis van dit onderzoek naar voren gekomen dat in deze regio de introductie van een voucherprogramma niet leidt tot een toename in overheidsvertrouwen. De achterliggende reden is vermoedelijk regio en context specifiek. In dit geval heeft de keuze voor een "extreme case" (Flyvbjerg, 2004) mogelijk invloed gehad. Toekomstig onderzoek moet de focus hebben op een meer "critical case" zoals beschreven bij Flyvbjerg (2004). Met "critical case" wordt bedoeld op een casus die als iets daar invloed heeft het ook in alle andere situaties invloed heeft. Dit is hoogstwaarschijnlijk een casus met problematiek in krimp en leefbaarheid, maar geen extra problematiek die een "extreme case" kenmerkt. Hierin kan onderzocht worden of een voucherprogramma in andere gevallen een verbetering van het overheidsvertrouwen kan betekenen.

Hiernaast heeft dit onderzoek aangetoond dat de in de literatuur bekende discussie over de capaciteiten van de ontvangers om een voucher juist te besteden ook hier aanwezig is. Een kwantitatief onderzoek naar de keuzes die inwoners in het uitgeven van de voucher maken kan onderzoeken of deze discussie terecht is. Een gepaste aanvulling op dit onderzoek is dus ook om met behulp van een enquête te achterhalen of keuzevrijheid van de inwoners bij een voucherprogramma ingeperkt of juist vrijgelaten kan worden. Hiermee kan ook gelijk een representatief beeld gegeven worden van de voorkeuren van de inwoners voor de laatste onderzoeksvraag over uitgaves van de voucher. Kortom, een zeer geschikt pad om in te slaan als uitbreiding op dit onderzoek.

Ten slotte komt in het onderzoek naar voren dat verschillende respondenten potentie zien in de mogelijkheden van het gebruik van een individuele voucher voor het bewerkstelligen van collectieve uitgaven. In de vorm van het inleggen van een deel of de hele voucher in een collectief project kan deze manier van projecten realiseren dienen als nieuwe "bottom up" aanpak. Met het oog op de constatering van Vermeij en Gieling (2016) dat er binnen krimpgebieden gezocht moet blijven worden naar nieuwe vormen van beleidsparticipatie voor het bereiken van een verbeterde leefbaarheid, is het verder onderzoeken van de eventuele mogelijkheden van de individuele voucher voor collectieve doeleinden zeker aan te raden. Een onderzoek gericht op de wetgevende regels rond financiering is hiervoor een goede start. Respondenten in dit onderzoek noemden namelijk meerdere malen de eventuele problemen rondom wet- en regelgeving.

6.3 Reflectie

Allereerst is het belangrijk om voorop te stellen dat dit onderzoek de focus heeft gelegd op de waarden van verschillende belangrijke stakeholders bij het introduceren van een voucherprogramma. Het

waardeoordeel is in mijn ogen belangrijk om de mogelijkheden te achterhalen voor de verkenning van een voucherprogramma. Echter heeft deze aanpak uiteindelijk niet geleid tot een complete evaluatie van de mogelijkheden een voucherprogramma. De vraag is te ingewikkeld gebleken om in een compleet antwoord te voorzien. Het onderzoek is in staat geweest om belangrijke knelpunten en mogelijkheden te identificeren van een voucherprogramma. Echter is het belangrijk om hier te vermelden dat dit overzicht niet compleet is. Andere mogelijkheden en knelpunten kunnen aanwezig zijn die niet zijn geïdentificeerd in dit onderzoek.

De exploratieve aard van het onderzoek naar de verschillende motivaties en keuzes van beleidsmakers, bestuurders en bewoners heeft niet als doel gehad om representatief te zijn. Hiervoor zijn niet genoeg interviews per groep afgenomen. Dit zorgt ervoor dat de informatie zoals gepresenteerd in dit onderzoek niet als representatief beschouwd moet worden. Wel zijn er per groep meerdere respondenten geïnterviewd, om een breed beeld van meningen te verzamelen. Daarnaast is er binnen de respondenten groep voucherontvangers gekozen voor lokaal actieve bewoners. Het is mogelijk dat deze bewoners meer geneigd zijn richting een collectieve voucher, aangezien zij al in dit soort collectieve groepen participeren. Zoals beschreven in de vorige paragraaf over toekomstig onderzoek is het verstandig voor volgend onderzoek om op sommige onderdelen de focus wel te leggen op representativiteit.

Een laatste beperking van het onderzoek is dat het een hypothetisch onderzoek over een bepaald subsidie-instrument is. Dit maakte de interviews complex van aard. In sommige gevallen was het moeilijk voor respondenten om zich het hypothetische beeld in compleet voor te kunnen stellen. Dit heeft mogelijk geleid tot een verschillende interpretatie van vragen tussen respondenten. Daarnaast was het voor respondenten die in essentie een voucherprogramma als nadelig zien, moeilijk om de mogelijkheden, aandachts- en knelpunten van verschillende ontwerpen in een voucherprogramma te formuleren. Dit zorgt voor mogelijke problemen met validiteit van de onderzoekresultaten. Hierdoor kan de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten beïnvloed zijn.

7. Bibliografie

- Abramovitz, M., Scitovsky, T., & Inkeles, A. (1973). Economic growth and its discontents. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 27, 11-27.
- Andrews, F.M., & Withey, S.B. (2012). Social Indicators of Well-being: Americans' Perceptions of Life Quality. *Springer Science & Business Media*.
- Bakker, J., Denters, B., Oude, V., & Klok, P. (2012). Citizens' initiatives: How local governments fill their facilitative role. *Local Government Studies*, 38(4), 395-414.
- Banister, D. (2008). The sustainable mobility paradigm. *Transport policy*, 15(2), 73-80.
- Beest, R. van. (2014). *Inventarisatie zorgcoöperaties 2014*. Utrecht: Aedes-Actiz.
- Bergh, J. C. van den. (2007). Abolishing GDP. *Tinbergen institute discussion paper*, 19(3).
- Boyatzis, R. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bradford, M. (2010). Writing Essays, Reports and Dissertations in Clifford, N., French, S., & Valentine, G. *Key methods in geography* (2e ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bradford, D. F., & Shaviro, D. N. (1999). The economics of vouchers (No. w7092). *National bureau of economic research*.
- Bubolz, M., Eicher, J., Evers, S., & Sontag, M. (1980). A human ecological approach to quality of life: conceptual framework and results of a preliminary study. *Social Indicators Research*, 7, 103-136.
- Buitelaar, E., Sorel, N., Verwest, van Dongen, F., & Bregman, A. (2013). *Gebiedsontwikkeling en commerciële vastgoedmarkten*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Cameron, J. (2005). Focusing on the focus group in Hay, L. *Qualitative Research Methods in Human Geography* (2e ed). Melbourne: Oxford University Press, 116-132.
- CBS (2012). *Wonen in ongewone tijden, resultaten woononderzoek 2012*. Bekeken op: 29-12-2018 via <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2013/23/wonen-in-ongewone-tijden-de-resultaten-van-het-woononderzoek-nederland-2012>
- CBS. (2017a). Statline: *Bevolkingsontwikkeling regio per maand*.
- CBS. (2017b). Statline: *Natuurlijke aanwas per gemeente in 2017*.
- CBS. (2018). *Vertrouwen op de kaart, Statistische trends*. Bekeken op: 29-12-2018 via <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2018/18/vertrouwen-op-de-kaart>
- Clark, H., & Spafford, J. (2001). *Piloting Choice and Control for Older People: An Evaluation*. York: Policy Press and Joseph Rowntree Foundation.
- Cole, M., & Neumayer, E. (2006). The impact of poor health on total factor productivity. *The Journal of Development Studies*, 42(6), 918-938.

Crabtree, B., & Miller, W. (1999). A template approach to text analysis: Developing and using codebooks. In Crabtree, B., & Miller, W. *Doing qualitative research*, Newbury Park, CA: Sage, 163-177.

Dagblad van het Noorden (2019a). *Raad Groningen wil meer aandacht voor burgers bij Nationaal Programma Groningen*. Bekeken op: 6-5-2019 via <https://www.dvhn.nl/groningen/Raad-Groningen-wil-meer-aandacht-voor-burgers-bij-Nationaal-Programma-Groningen-24239422.html>

Dagblad van het Noorden (2019b). *Miljard van Nationaal Programma Groningen moet naar de inwoners*. Bekeken op: 7-3-2019 via <https://www.dvhn.nl/groningen/Miljard-van-Nationaal-Programma-Groningen-moet-naar-de-inwoners-24238777.html>

Dasgupta, P. (2001). *Human well-being and the natural environment*. Oxford University Press.

Davies, S., & Polverari, L. (2011). Financial Accountability and European Union Cohesion Policy. *Regional Studies*, 45(5), 695-706.

Diener, E., & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: economic. *Social Indicators Research*, 40(12), 189-216.

Diener, E. (2006). Guidelines for national indicators of subjective well-being and ill-being. *Applied Research in Quality of Life*, 10, 1-7.

Doi, K., Kii, M., & Nakanishi, H. (2008). An integrated evaluation method of accessibility, quality of life, and social interaction. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 35(6), 1098-1116.

Doorn, J.A.A. van. (2000). Sociale wetenschappen en de weerbarstige werkelijkheid. In: Lehning, P.B. (ed.) *De beleidsagenda 2000*, Bussum: Coutinho, 24-41.

Douma, L., Bouwman, R., Hutter, I., & Meijering, L. (2017). Lokale burgerparticipatie van 65-plussers in de steigers. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 48(1), 4-13.

Dunn, K. (2005). 'Interviewing', In: Hay, L. (ed.) *Qualitative Research Methods in Human Geography (2e ed)*. Melbourne: Oxford University Press, 79-105.

Edelenbos, J., Domingo, A., Klok, P., & Van Tatenhove, J. (2006). Burgers als beleidsadviseurs: Een vergelijkend onderzoek naar acht projecten van interactieve beleidsvorming bij drie departementen. *Amsterdam: Instituut voor Publiek en Politiek*.

Flyvbjerg, B. (2004). Five misunderstandings about case-study research. In: Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J.F. & Silverman, D. *Qualitative research practice*. London: SAGE Publications Ltd, 309-404.

Forgeard, M.J.C., Jayawickreme, E., Kern, M., & Seligman, M.E.P. (2011). Doing the right thing: Measuring wellbeing for public policy. *International Journal of Wellbeing*, 1(1), 79-106.

Gasper, D. (2010). Understanding the diversity of conceptions of well-being and quality-of-life. *Journal of Socio-Economics*, 39, 351-360.

Geurs, K., & Van Wee, B. (2004). Accessibility evaluation of land-use and transport strategies: Review and research directions. *Journal of Transport Geography*, 12(2), 127-140.

- Glendinning, C., Halliwell, S., Jacobs, S., Rummery, K., & Tyrer, J. (2000a). Bridging the gap: using Direct Payments to purchase integrated care. *Health and Social Care in the Community*, 8(3): 192–200.
- Glendinning, C., Halliwell, S., Jacobs, S., Rummery, K., & Tyrer, J. (2000b). New kinds of care, new kinds of relationships: how purchasing services affects relationships in giving and receiving personal assistance. *Health and Social Care in the Community*, 8(3): 201–11.
- Goodwin, N. (1998). GP fundholding. In: Le Grand, J., Mays, N., & Mulligan, J.A. (eds.), *Learning from the NHS Internal Market: A Review of the Evidence*, London: King's Fund, 43–68.
- Gottlieb, J.D., & Glaeser, E.L. (2006). Urban Resurgence and the Consumer city, *Urban Studies*, 43(8), 1275-99.
- Gunton, T. (2003). Megaprojects and regional development: Pathologies in project planning. *Regional Studies*, 37(5), 505-519.
- Hart, M. (2007). Evaluating EU Regional Policy. *Policy Studies*, 28(4), 295-308.
- Hasler, F., Campbell, J., & Zarb, G. (1999). *Direct routes to independence: a guide to local authority implementation and management of direct payments*. London: National Centre for Independent Living and Policy Studies Institute.
- Hay, I. (2010). Ethical practice in geographical research. In: Clifford, N., French, S. & Valentine, G. *Key methods in geography* (2e ed)., Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hoekstra, J. (2016), Wonen en aardbevingen in Groningen, *OTB/TU Delft en CMO STAMM*.
- Hulst, M.J. van, Karsten, N., Geurtz, J.C.H.C., Boluijt, B., Hendriks, F., Schaap, L., & Wassink, D.A.J. (2009). *Nogmaals aandacht voor bewonersparticipatie*. Tilburg: Tilburgse School voor Politiek en Bestuur (TSPB).
- Hurenkamp, M. (2013). *Meer samenleving voor minder geld*. In: S&D, 70(5), 54-58.
- Igalla, M.M., & van Meerkerk, I.I. (2015). De duurzaamheid van burgerinitiatieven. *Bestuurswetenschappen*, 69(3), 25-53.
- Jager-Vreugdenhil, M. (2011). Spraakverwarring over participatie. *Journal Social Intervention Theory Practice*, 20, 76–99.
- de Jong, A., & Daalhuizen, F. (2016). Plaatsen als Spar, Den en Knotwilg. *Rooilijn*, 49(1).
- Kamp, I. van, Leidelmeijer, K., Marsman, G., & De Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and urban planning*, 65(1-2), 5-18.
- Kaufman D. (1991). The forgotten rationale for policy reform: the productivity of investment. *background study for the World Bank's World Development Report*. Washington, DC: World Bank.
- Kilic, M. (2008). *Derde generatie burgerparticipatie, hoe doe je dat?* Amersfoort: Twynstra Gudde.

- Klein, R.E., & Millar, J. (1995). Do-it-yourself social policy: searching for a new paradigm? *Social Policy and Administration*, 29(4), 303–16.
- Koppenjan, J.F.M., & Klijn, E.H. (2004). *Managing uncertainty in networks: a network approach to problem solving and decision making*. London: Routledge.
- Kullberg, J., Dijk, T. van, & Knol, F. (2006). Investeren in een leefbare woonomgeving. In: Sociaal en Cultureel Planbureau (Ed.). *Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuznets, S. (1934). *National income 1929-1392*. Senate document No. 124, 73rd US Congress.
- Landabaso, M. (2002). Cluster in less favoured regions policy options in planning and implementation. Unpublished paper, EU Commission DG REGIO B, 3.
- Layard, R. (2005). *Happiness: Lessons from a new science*. London: Allen Lane.
- Lerman, B., & Steuerle, C. (2000). Structured Choice versus Fragmented Choice: Bundling of Vouchers. In: Steuerle, C.E., Ooms, V.D., & Peterson, G.E. (Eds.). *Vouchers and the provision of public services*. Washington DC: Brookings Institution Press.
- Longhurst, R. (2010). Semi-structured interviews and focus groups. In Clifford, N., French, S. & Valentine, G. *Key methods in geography (2e ed.)*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Maglajlic, R., Brandon, D., & Given, D. (2000). Making Direct Payments a choice: a report on research findings, *Disability and Society*, 15(1), 99–113.
- Makri, F. (1999). *Accessibility measures for analyses of land-use and traveling with geographical information systems*. Institution for Teknik och Samhalle, Lund University.
- Mark, M., Henry, G., & Julnes, G. (1999). Toward an integrative framework for evaluation practice. *American Journal of Evaluation*, 20(2), 177-198.
- Marsman, G., & Leidelmeijer, K. (2001). *Leefbaarheid Schipholregio: meer dan geluid alleen*. RIGO i.o.v. gem. Haarlemmermeer en provincie. Noord-Holland, Amsterdam.
- McCann, L., Colby, B., Easter, K.W., Kasterine, A., & Kuperan, K.V. (2005). Transaction cost measurement for evaluating environmental policies. *Ecological economics*, 52(4), 527-542.
- Michell, L. (1999). Combining focus groups and interviews: telling how it is; telling how it feels, In: Barbour, R.S. & Kitzinger, J. (eds). *Developing Focus Group Research: Politics, Theory and Practice*. London: Sage, 36-46.
- Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. (2018). Kamerbrief over een Nationaal Programma Groningen. Bekeken op 29-12-2018 via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/10/05/kamerbrief-over-een-nationaal-programma-groningen>

Mitchell, G. (2000). Indicators as tools to guide progress on the sustainable development pathway. In: Lawrence, R.J. (Ed.). *Sustaining Human Settlement: A Challenge for the New Millennium*. Urban International Press, 55–104.

Nationaal Programma Groningen. (2018). *Startdocument*. Bekeken op 01-12-2018 via <https://nationaalprogrammagroningen.nl/downloads/document-aanpak-nationaal-programma-groningen/>

Nationaal Programma Groningen. (2019). *Een programma dat groeit: Afspraken over het Nationaal Programma Groningen*. Bekeken op 01-05-2019 via <https://nationaalprogrammagroningen.nl/downloads/een-programma-dat-groeit-afspraken-nationaal-programma-groningen/>

Nordbakke, S., & Schwanen, T. (2014). Well-being and Mobility: A Theoretical Framework and Literature Review Focusing on Older People. *Mobilities*, 9(1), 104-129.

Oude Vrielink, M., & Verhoeven, I. (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. *Beleid en Maatschappij*, 38(4), 377-387.

Pacione, M. (1990). Urban liveability: a review. *Urban Geography*, 11(1), 1–30.

Perri, G. (2003). Giving consumers of British public services more choice: What can be learned from recent history? *Journal of Social Policy*, 32, 239-270.

PBL. (2013). *Demografische ontwikkelingen 2010-2040: ruimtelijke effecten en regionale diversiteit*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Postmes, T., LeKander, B., Boendermaker, M., Stroebe, K., Richardson, J., Lammerts, G., & Oldersma, F. (2018). *De maatschappelijke impact van de beving van Zeerijp: Ervaren veiligheid, gezondheid en toekomstperspectief*. Gronings Perspectief. Bekeken op 21-01-2019 via https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2018/06/Zeerijprapport_definitief.pdf

Raad voor het milieubeheer & Raad voor de Ruimtelijke Ordening. (1996). *Gezamenlijk Advies; Duurzaam en leefbaar: over de onderlinge afstemming van ruimtelijk beleid en milieubeleid*. Den Haag: RMB.

Rapley, T. (2004). Interviews. In: Seale, C., Gobo, G., Gubrium, J.F. & Silverman, D. *Qualitative research practice*. London: SAGE Publications Ltd, 16-34.

Rietveld, P. (1994). Spatial economic impacts of transport infrastructure supply. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 28(4), 329-341.

Rijksoverheid, Vereniging Nederlandse Gemeenten en IPO (2012). *Interbestuurlijke Voortgangsrapportage Bevolkingsdaling 2012*. Den Haag: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

RIVM. (2000). *5e Nationale Milieu verkenningen*. Nationaal Outlook, Summary in English.

Roback, J. (1982). Wages, Rents, and the Quality of Life. *Journal of Political Economy*, 90(6), 1257-78.

- Roorda, C., Verhagen, M., Loorbach, D., & Van Steenbergen, F. (2015). *Doe-democratie: Niche, visie of hype*. Rotterdam: DRIFT, Erasmus Universiteit.
- RTV Noord. (2019). *Waar moeten de miljoenen euro's uit het 'aardbevingspotje' heen?*. Bekeken op: 6-5-2019 via: <https://www.rtvnoord.nl/nieuws/206611/Waar-moeten-de-miljoenen-euro-s-uit-het-aardbevingspotje-heen>
- Rubin, H.J., & Rubin, I.S.(1995). *Qualitative Interviewing; The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Salemink, K., & Strijker, D. (2015). Breedbandcoöperaties op het platteland. *Bestuurskunde*, 15(2), 11.
- Sayer, A. (1992). *Method in social science*. London: Routledge.
- Schalk, J. (2011). Burgerparticipatie en vertrouwen. *Openbaar bestuur*, 12-15.
- Schnabel, P. (2000). *Een sociale en culturele verkenning voor de lange termijn*. In: *Trends, dilemma's en beleid. Essays over ontwikkelingen op de langere termijn*, Den Haag: Cultureel Planbureau, 11-27.
- Schwartz, B. (2000). Self determination: The tyranny of freedom. *American Psychologist*, 55, 79–88.
- Schwencke, A.M. (2016). *Lokale energiemonitor 2016*. Bekeken op 2-6-2016 via www.hieropgewekt.nl/sites/default/files/u20232/lokale_energie_monitor_2015_-_uitgave_januari_2016.pdf.
- Shafer, C., Lee, B., & Turner, S. (2000). A tale of three greenway trails: User perceptions related to quality of life. *Landscape and Urban Planning*, 49(3), 163-178.
- Shen, Q., & Sanchez, T.W. (2005). Residential location, transportation, and welfare-to-work in the United States: a case study of Milwaukee. *Housing Policy Debate*, 16(3–4), 393–431.
- Smith, J., Fleeson, W., Geiselman, B., Settersten Jr, R.A., & Kunzmann, U. (2001). Sources of well-being in very old age. In: Baltes, P. & Mayer, K.U. (Eds.). *The Berlin Aging Study: Ageing from 70 to 100*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 450-471.
- Smith, T., Nelischer, M., & Perkins, N. (1997). Quality of an urban community: A framework for understanding the relationship between quality and physical form. *Landscape and Urban Planning*, 39(2), 229-241.
- Social Exclusion Unit. (2003). *Making the Connections: Final Report on Transport and Social Exclusion: Summary*.
- Sociaal planbureau Groningen. (2018). Feitenblad leefbaarheid Groningen, Fryslân en Drenthe. Bekeken op 29-12-2018 via https://sociaalplanbureaugroningen.nl/wordpress/wp-content/uploads/2018/08/Feitenblad-Leefbaarheid-Groningen-Fryslan-Drenthe_DEF.pdf
- Stake, R.E. (1995). *The art of case study research*. Sage.
- Steuerle, C. (2000). Common issues for voucher Programs. In: Steuerle, C.E., Ooms, V.D., & Peterson, G.E. (Eds.). *Vouchers and the provision of public services*. Washington DC: Brookings Institution Press.

Stroebe, K., Postmes, T., Boendermaker, M., LeKander, B., & Richardson, J. (2018). De sociale impact van gaswinning in Groningen: Stand van zaken, meting Juni. Gronings Perspectief. Bekeken op 1-5-2019 via <https://www.groningsperspectief.nl/wp-content/uploads/2018/11/De-sociale-impact-van-de-gaswinning-in-Groningen-SVZ-08-11-2018.pdf>

Tiebaut, C.M. (1956). A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*, 64(5), 416-24.

Tonkens, E.H., & Kroese, G.J. (2009). *Bewonersparticipatie via vouchers: democratisch en activerend? Evaluatie van de eerste fase van de extra budgetten voor bewonersinitiatieven ('voucherregeling')*. Amsterdam: Amsterdam School of Social Science Research.

Veenhoven, R. (2001). *Quality-of-Life and Happiness: not quite the same*. Bekeken op 7-6-2019 via: <http://hdl.handle.net/1765/8753>

Vereniging van Nederlandse Gemeenten Internationaal. (2015). *Van Beleid naar Realiteit: Internationale voorbeelden van duurzame gemeenten*. Bekeken op 4-3-2019 via <https://vng.nl/files/vng/publicaties/2015/20150428-van-beleid-naar-realiteit-duurzame-gemeenten.pdf>

Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2017). *Toekomst van het Europese regionale beleid na 2020: De gemeentelijke inzet voor het EU-Cohesiebeleid*. Bekeken op 30-12-2018 via https://vng.nl/files/vng/170216_vng_position_paper_toekomst_europees_regionaal_beleid_na_2020.pdf

Vermeij, L., & Gieling, J. (2016). *De dorpse doe-democratie*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Vos, M.L., & Ploeg van der, R. (2003). De informatierevolutie. Gevolgen voor politiek en burger. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 30(1-2), 140-161.

Wijdeven, T. van der, & Hendriks, F. (2010). *Burgerschap in de doe- democratie*. Den Haag: Nicis Institute.

Wijdeven, T. van der, De Graaf, L., & Hendriks, F. (2013). *Actief burgerschap: lijnen in de literatuur*. Tilburg: Tilburgse School voor Politiek en Bestuur.

Woods, P.A., Bagley, C., & Glatter, R. (1998). *School Choice and Competition: Markets in the Public Interest*. London: Routledge.

Woodcock, J., Banister, D., Roberts, I., Prentice, A., & Edwards, P. (2007). Energy and transport. *The Lancet*, 370, 1078–1088.

Yin, R.K. (2014). *Case study research: Design and Methods* (5e ed). Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.

Yin, R.K., & Davis, D. (2007). Adding New Dimensions to Case Study Evaluations: The Case of Evaluating Comprehensive Reforms. *New Directions for Evaluation*, 113, 75-93.

8. Bijlages

Bijlage 1: Interview toestemmingsformulier

Toestemmingsformulier interview

Doel

Doormiddel van verschillende interviews zal dit onderzoek een verkenning uitvoeren naar de mogelijkheden van het introduceren van een voucherprogramma in Noordoost-Groningen om de kwaliteit van leven te verbeteren.

Interview

Tijdens het interview heeft u het recht om vragen niet te beantwoorden of het interview af te breken. Aangezien het interview vrijwillig is kunt u altijd besluiten om u terug te trekken als deelnemer. Van het interview zal een geluidsopname gemaakt worden. Deze geluidsopname wordt in een afgesloten en beveiligde ruimte bewaard en na afloop van het onderzoek vernietigd.

Data

De data uit de interviews zal worden geanalyseerd en gebruikt in het onderzoek voor bovenstaand doel. Het onderzoek zal openbaar toegankelijk zijn via de Rijksuniversiteit Groningen. Er zal vertrouwelijk met de data omgegaan worden. Deze zal dan ook anoniem verwerkt worden in het uiteindelijke onderzoeksrapport. U zal in het onderzoek aangeduid worden als (Beleidsmaker/Bestuurder/Bewoner) in/van het gebied.

Ik heb bovenstaande voorwaarden gelezen en ga hiermee akkoord:

Datum:

Handtekening deelnemer:

Bijlage 2: Interview topic guide: Beleidsmakers en Bestuurders

Introductie: Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> - Organisatie geïnterviewde, functie geïnterviewde, werkzaamheden geïnterviewde en relatie met het Nationaal Programma Groningen.
Introductie: Voucherprogramma voor verbeteren van kwaliteit van leven in Groningen	<ul style="list-style-type: none"> - Eerste reactie op dergelijk voucher programma, voordelen van dergelijk voucherprogramma, nadelen van dergelijk voucherprogramma
Voucher ontwerp: Uitgaves	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Duurzaamheid</i>: Definiëren duurzaamheid, uitgaves binnen duurzaamheid geschikt voor voucher gebruik, uitgaves binnen duurzaamheid ongeschikt voor voucher gebruik - <i>Leefbaarheid</i>: Definiëren leefbaarheid, uitgaves binnen leefbaarheid geschikt voor voucher gebruik, uitgaves binnen leefbaarheid ongeschikt voor voucher gebruik - <i>Bereikbaarheid</i>: Definiëren bereikbaarheid, uitgaves binnen bereikbaarheid geschikt voor voucher gebruik, uitgaves binnen bereikbaarheid ongeschikt voor voucher gebruik - Achterhalen of er nog andere velden geschikt zijn voor vouchergebruik - Selecteren favoriet uit alle genoemde mogelijkheden
Voucher ontwerp: Distributie	<ul style="list-style-type: none"> - Recht op voucher (leeftijd, bevolkingsgroep, geografisch), distribueren van voucher (huishouden/individueel/collectief), verdeling hoogte bedrag tussen vouchers, noodzaak voor inleg eigen geld, effecten op sociale ongelijkheid. - Voor en nadelen collectieve voucher t.o.v. individuele voucher, mogelijkheden voor gebruik individuele voucher voor collectieve doelen.
Voucher ontwerp: Keuzevrijheid	<ul style="list-style-type: none"> - Afwegingen in het beperken of verruimen keuze, specifieke of bredere vouchers - Gevaren substitutie-effect, gevolgen als substitutie-effect optreedt
Voucher ontwerp: Betaalbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> - Proceskosten van een voucherprogramma, vergelijking met proceskosten Nationaal Programma Groningen.
Afsluiter	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn er nog extra dingen die geïnterviewde kwijt wil over interview, slot conclusie van geïnterviewde, uitleg wanneer rapport verwacht kan worden

Bijlage 3: Interview topic guide: Inwoners

Introductie: Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> - Woonplaats geïnterviewde, lokale activiteiten geïnterviewde, relatie met het Nationaal Programma Groningen.
Introductie: Voucherprogramma	<ul style="list-style-type: none"> - Eerste reactie op dergelijk voucher programma, voordelen van dergelijk voucherprogramma, nadelen van dergelijk voucherprogramma
Voucher ontwerp: Uitgaves	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Duurzaamheid</i>: Definiëren duurzaamheid, uitgaves binnen duurzaamheid kansen voor voucher gebruik, uitgaves binnen duurzaamheid persoonlijke voorkeur voor voucher gebruik - <i>Leefbaarheid</i>: Definiëren leefbaarheid, uitgaves binnen leefbaarheid kansen voor voucher gebruik, uitgaves binnen leefbaarheid persoonlijke voorkeur voor voucher gebruik - <i>Bereikbaarheid</i>: Definiëren bereikbaarheid, uitgaves binnen bereikbaarheid kansen voor voucher gebruik, uitgaves binnen bereikbaarheid persoonlijke voorkeur voor voucher gebruik - Achterhalen of er nog andere zijn waar voucher willen uitgeven - Selecteren favoriet uit alle genoemde mogelijkheden
Voucher ontwerp: Distributie	<ul style="list-style-type: none"> - Recht op voucher (leeftijd, bevolkingsgroep, geografisch), distribueren van voucher (huishouden/individueel/collectief), verdeling hoogte bedrag tussen vouchers - Voor en nadelen collectieve voucher t.o.v. individuele voucher, mogelijkheden voor gebruik individuele voucher voor collectieve doelen.
Voucher ontwerp: Financieel	<ul style="list-style-type: none"> - Mening eigen bijdrage, effect van eigen bijdrage op keuze.
Voucher ontwerp: Keuzevrijheid	<ul style="list-style-type: none"> - Voorkeur voor keuzevrijheid in voucher, specifieke of bredere vouchers - Problemen te omvangrijke keuze
Effect voucher	<ul style="list-style-type: none"> - Effect wegens vergrootte keuzevrijheid, effect op tevredenheid, effect op overheidsvertrouwen
Afsluiter	<ul style="list-style-type: none"> - Vergelijking voucher t.o.v. Nationaal Programma Groningen - Zijn er nog extra dingen die geïnterviewde kwijt wil over interview, slot conclusie van geïnterviewde, uitleg wanneer rapport verwacht kan worden

Bijlage 4: Coderen

In het onderzoek is gebruik gemaakt van zowel deductief als inductief coderen. Nieuwe thema's, meningen, problemen en kansen die niet in de literatuur naar voor komen zijn inductief gecodeerd. Deze inductieve codes zijn daarna toegevoegd aan deductief vastgestelde groepen. Deze deductieve groepen zijn gebaseerd op de literatuur en gekozen structuur van het onderzoek. Passages uit de tekst die deductief gecodeerd zijn behoren allen automatisch tot een deductief bepaalde groep van codes. Dit alles heeft geleid tot een totaal van 98 codes. Deze codes zijn zoals gezegd verdeeld over codegroepen, deze 12 groepen zijn onderstaand weergegeven. Elke paragraaf van de resultaten is gebaseerd op het gebruik van een codegroep.

Codegroepen:
Distributie: Collectief en Individueel
Distributie: Doelgroep
Distributie: Waarde verdeling
Keuzevrijheid: Effect
Keuzevrijheid: Efficiëntie
Keuzevrijheid: Restrictie
Keuzevrijheid: Substitutie
Keuzevrijheid: Vertrouwen in burger
Uitgave: Algemeen
Uitgave: Duurzaamheid
Uitgave: Leefbaarheid
Uitgave: Bereikbaarheid

Bijlage 5: Nationaal Programma Groningen

Startdocument: doelen van het NPG

In het startdocument van het Nationaal Programma Groningen zijn drie programmalijnen geformuleerd. Deze drie programmalijnen geformuleerd zijn (NPG, 2018):

- Groningse kracht en trots (NPG: Startdocument, 2018, pp. 22-31)
- Groningse natuur, energie en klimaat (NPG: Startdocument, 2018, pp. 32-41)
- Groningse economie en arbeidsmarkt (NPG: Startdocument, 2018, pp. 42-49)

Deze programmalijnen kunnen het best beschouwd worden als een visie voor de doelen van het NPG.. In de volgende sectie worden de drie programmalijnen in verder detail besproken.

Groningse kracht en trots

Deze programmalijn heeft als doel om de provincie Groningen leefbaar en aantrekkelijk te houden. Dorpsvernieuwing en het investeren in cultureel erfgoed moeten ervoor zorgen dat in de toekomst het karakter van de periferie van de provincie Groningen samen gaat met moderne voorzieningen. Het moet een aantrekkelijk gebied zijn voor verschillende soorten mensen. Ook een doel van deze programmalijn is om het welzijn van de inwoners te verbeteren via het toekomstbestendig maken van voorzieningen en verbeteren van de gezondheid. Duidelijk uit het NPG wordt dat deze programmalijn inzet op het verbeteren van de leefbaarheid door het combineren van gemeenschap en omgeving.

Groningse natuur, energie en klimaat

Het doel van deze programmalijn is om Groningen een koploper te maken in de energietransitie. Wegens het dicht draaien van de gaskraan en de afspraken in het klimaatakkoord is energietransitie een belangrijk onderwerp in de komende jaren. Het opwekken van duurzame energie en het duurzamer maken van al bestaande gebouwen, bedrijven en industrieën is hiervoor erg belangrijk.

Groningse economie en arbeidsmarkt

Met het oog op de veranderingen in de economie door bijvoorbeeld energietransitie, digitalisering en vergrijzing, moet er ingezet worden op een goede match tussen bevolking en arbeidsmarkt. Vanwege deze trends neemt de vraag naar academisch geschoolden verder toe. Met het oog op de aardbevingsproblematiek zijn er ook voldoende vakmensen nodig voor het herstellen van schade en het verstevigen van structuren. Verder wordt aangekaart in het NPG dat de verbinding in Groningen maar ook zeker tussen de provincie en andere regio's verbeterd moet worden.

Nationaal Programma Groningen en kwaliteit van leven

Samenvattend kan er gesteld worden dat het programma opereert op drie belangrijke programmalijnen die later in specifiekere plannen zijn verdeeld. Interessant is dat elk van deze drie programmalijnen correspondeert met het conceptueel model zoals ontwikkeld bij Schafer et al., (2000). Groningse kracht en trots combineert hoofdzakelijk gemeenschap en omgeving en opereert dus in het domein leefbaarheid. Groningse natuur, energie en klimaat combineert hoofdzakelijk omgeving en economie en opereert dus in het domein duurzaam. Groningse economie en arbeidsmarkt combineert hoofdzakelijk gemeenschap en economie en opereert daardoor dus in het domein bereikbaarheid. De combinatie van deze drie programmalijnen heeft dus als doel om kwaliteit van leven te verbeteren.